

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

KLEMENT JUG V SLOVENSKI LITERaturi

Študijski program:

SLOVENSKI JEZIK IN KNJIŽEVNOST – D
PRIMERJALNA KNJIŽEVNOST IN LITERARNA TEORIJA – D

Mentor: doc. dr. Aleksander Bjelčevič

VIPAVA, 2007

POLONA PUC

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo.

0 KAZALO	
Napaka! Zaznamek ni definiran.	
1 UVOD	4
2 KLEMENT JUG	6
2.1 Krajši življenjepis	6
2.2 Področja Jugovega delovanja, glavne značilnosti	6
2.2.1 Filozofija in etika	7
2.2.2 Alpinizem	8
2.2.3 Literatura	10
2.2.4 Čuteč človek v vsakdanjosti	11
2.2.5 Mit	12
3 KLEMENT JUG V SLOVENSKI LITERATURI	14
3.1 Alojz Rebula	14
3.1.1 Alojz Rebula in Klement Jug	14
3.1.2 <i>Skrivnost severne stene</i>	15
3.2 Vladimir Bartol	19
3.2.1 Vladimir Bartol in Klement Jug	19
3.2.2 <i>Zgodbe okrog doktorja Juga in doktorja Krassowitza (Al Araf)</i>	23
3.2.2.1 <i>Zadnji večer</i>	24
3.2.2.2 <i>Ostale novele</i>	27
3.2.3 <i>Alamut</i>	32
3.3 Drago Jančar	33
3.3.1 Drago Jančar in Klement Jug	33
3.3.2 <i>Klementov padec</i>	34
3.4 Tone Svetina	40
3.4.1 Tone Svetina in Klement Jug	40
3.4.2 <i>Stena</i>	41
3.5 Dušan Jelinčič	45
3.5.1 Dušan Jelinčič in Klement Jug	45
3.5.2 <i>Legenda strastnega Klementa, ki je hlatal po popolnosti</i>	46
3.6 Alojz Gradnik	50
3.6.1 Alojz Gradnik in Klement Jug	50
3.6.2 <i>Zadnja stena</i>	50
4 SKLEP	53
5 LITERATURA IN VIRI	56

1 UVOD

Namen diplomskega dela je v uvodnem delu predstaviti biografske značilnosti Klementa Juga, njegova področja ustvarjanja in delovanja, podobe o njem (filozofija, etika, alpinizem, literatura, vsakdanjost – človek, mit), predvsem pa razbrati tiste njegove duševne lastnosti, ki so vplivale na sodobnike in mlajše generacije. Klement Jug kot svojevrsten fenomen je prevzel mnoge, tako drzne alpiniste, strastne filozofe in psihologe kot tudi preprosto narodno zavedno ljudstvo, kaj pa je tisto privlačno, zgolj človeško presegajoče bistvo, ki kot magnetna sila privablja še danes, so se spraševali in še se sprašujemo mnogi.

V osrednjem delu diplomskega dela se bomo posvetili slovenskim literarnim delom, v katerih se Klement Jug pojavi kot glavna oseba ali zgolj stranski lik, lahko pa njegova prisotnost implicitno seva skozi Jugove znane filozofske ideje, etična nauke, osebne spomine. Vsakega avtorja bomo predstavili s krajšim življenjepisom, skušali ugotoviti, kakšen je njegov osebni odnos do Juga oziroma v čem sta si sorodna, povezana, ter analizirali avtorjeva dela (kako se kaže sam glavni akter, njegove temeljne lastnosti in kaj ga določa, stilna in literarnoteoretska opredelitev, pomen samega dela itd.).

2 KLEMENT JUG

2.1 Krajši življenjepis

Klement Jug je filozof, alpinist, literat in publicist, ki se je rodil 19. 11. 1898 v Solkanu kot najmlajši izmed šestih otrok. Po narejenih štirih razredih ljudske šole je vstopil v slovensko gimnazijo v Gorici, ko je začel sodelovati z ljudskim gibanjem za slovenske narodne pravice, širil mladinski list Preporod, pisal za Dijaški almanah in bil član telovadnega društva Sokol. Rad je zahajal v naravo, prebiral Gregorčiča in se posvetil tudi pisanju ljubezenske lirike. Po končani višji gimnaziji, ki jo je zaradi izbruha vojne z Italijo obiskoval v Ljubljani, se je vpisal na Modreslovno fakulteto v Ljubljani, kjer sta bila glavna predmeta filozofija in naravoslovje, področja delovanja pa etika, volja, nagonska plat človeka, njegovo čustvovanje in stremljenje. Po odmevni disertaciji nadaljuje študij pri prof. Benussiju v Padovi, smrt pa mu je preprečila nadaljnje izpopolnjevanje v Pragi. Umrli je 11. 8. 1924 v severni triglavski steni, kjer je v svoji tretji sezoni drznih plezalskih podvigov skušal sam preplezati zahodni steber, kasneje poimenovan Jugov steber.

2.2 Področja Jugovega delovanja, glavne značilnosti

Klement Jug je kompleksna osebnost, kjer je težko in tvegano ločiti njegovo delovanje in udejstvovanje na različna, posamezna področja, saj so vsa med seboj prepletena in povezana. Njegova filozofija in etična načela so namreč prostor svoje realizacije našli prav med prepadnimi stenami in strastnim alpinizmom, kjer se močna volja po življenju tesno navezuje s hojo po smrtnem robu. Vsakdanja dolinska, preprosta človeška duševna razpoloženja najdejo svojo nadgradnjo v strminah gorskega sveta, kar je vir navdiha literarnemu planinskemu ustvarjanju in objavam v planinskih revijah, pisnim razmišljanjem in poetičnim sestavkom. Mladostna zagnanost in prezgodnja tragična in skrivnostna smrt pa celotni podobi dodajata pridih mita in legende.

Zaradi večje preglednosti in natančnejše opredelitve pa vseeno sledi delitev na posamezna področja delovanja, ki so tudi glavne opažene značilnosti v sledečih obravnavanih delih slovenskih literatov.

2.2.1 Filozofija in etika

Čeprav v gimnazijskih letih ni kazal zanimanja za filozofijo, je iz tega obdobja znan njegov spis *Slovo od mladosti*, kjer si zastavi cilj z znanostjo koristiti svojemu narodu¹. Leta 1919 se tako vpiše na novoustanovljeno ljubljansko univerzo, in sicer glavni predmet filozofija ter stranski naravoslovje. Dokončno se zanimanje za reševanje filozofskih problemov in želja postati *hladen filozof* utrdita s prihodom predavatelja Franceta Vebr, ki postane njegov učitelj in vodnik². V prvih letih (do 1922) še sledi Vebrovi miselnosti, kasneje pa ubere svojo pot, ki se razlikuje od Vebrove logično-formalne strukture, analitične psihologije, predmetnostne teorije (razhajata se v opredelitvi spoznanja, prepričanja, evidence).

V svoji 240 tipkanih strani dolgi disertaciji *O nagonskih doživljajih. I. del. O vzročnosti duševnosti* (1923) skuša podati razlago zlasti emocionalnih duševnih pojavov na osnovi golega samoopazovanja (po Vebru je to analitično-induktivna metoda in induktivno samoopazovanje), potrebni material pa je lahko pridobljen tudi prek eksperimenta (namerno povzročanje duševnih pojavov). V eksperimentalno psihologijo se je poglobil med dvomesečnim študijem pri prof. Vitoriju Benussiju v Padovi, kjer se je začel ukvarjati tudi z etiško problematiko, v kateri sta teoretična in praktična raven še posebej povezani. Ni izhajal iz etike logične strukture človeškega čustvovanja (kot jo je zagovarjal Veber v svojem delu *Etika* iz leta 1923), saj življenja ni mogoče definirati s sistemom pravil, ampak je skušal svojo etiko zgraditi na opoziciji dobro in zlo, kjer je izhodišče vest³ kot najvišje prirojeno (čeprav pri nekaterih potrebno vzgoje in izoblikovanja) čustvo človekovega spoznavanja dobrega in zlega dejanja. Načrtoval je tudi knjigo z naslovom *Etika*, ki naj bi obsegala štiri dele. Žal pa je kot mnoge ostale ideje in razprave ostala zaradi prezgodnje smrti nedokončana, velik del Jugove zapuščine pa se ni ohranil oz. je izgubljen (kar na nek način tudi onemogoča celovit pogled na njegovo filozofsko misel).

Od čistega znanstvenika se tako Jug preusmeri k etičnemu reformatorju, ki bi človeku in narodu pokazal konkretne smernice delovanja. Bartol v svoji zbirki esejev spregovori o

¹ O tem piše že Zorko Jelinčič (*Življenje in delo v: Dr. Klement Jug. Veliki slovenski alpinist*: Ljubljana, 1956), kasneje pa še Tanja Pihlar v svojem prispevku *Klement Jug in njegova filozofska zapuščina (Gradivo pogovora ob stoletnici rojstva, 43–65)*. Ena prvih objav pa je v *Planinskem vestniku* (1924, 256), kjer v članku *Manom dr. Klement Juga* najdemo tudi odlomek tega sestavka.

² Čeprav so znani kasnejši posamezni konflikti in nestrinjanja med njima, Veber v posmrtnem sestavku *Dr. Jugova miselnost (PV 1924, 231–236)* zapiše, da je tudi Jug sčasoma postal njegov učitelj in dobrotnik.

³ Igor Škamperle v sestavku *Nenapisana Jugova etika* pravi, da se je pri tem opiral na Kanta in temelj moderne zavesti, kjer je merilo dolžnost oz. nekakšen glas vesti (v *Gradivo pogovora ob stoletnici rojstva, 67–74*).

njegovem radikalnem etičnem dostojanstvu, kjer je znanstvenik celo primoran zamolčati določeno odkritje, če je škodljivo za človeštvo. Osnovna težnja je bila torej humanistična težnja po dobrem (izhajajoča iz del ruskih klasikov Dostojevskega in Tolstoja, ki jih je Jug prebiral še v zadnjih tednih življenja), ki je bila, kot ugotavlja Škamperle, v nasprotju s tedanjim avantgardizmom in futurizmom, pa tudi načelom subjektivne resnice (Nietzsche, Joyce, Bartol). Z ničejanstvom so Juga povezovali zaradi volje do moči, ki je gonilna sila za usmerjanje človekovih dejanj, njegove želje po zmagah in biti vedno prvi, voditelj, pojmovanja ljudstva kot utesnjujoče in zastrupljene čredne sodrge pa tudi zaradi sintagme *Živi nevarno!*⁴, vendar ga njegova humanistična in k dobremu naravnana vest, kjer kot pri Dostojevskem pravo spoznanje resnice prinaša le trpljenje, hrepenenje po večnosti, absolutnem in polnost v nasprotju z nihilizmom vodijo daleč stran od Nietzschejeve misli.

2.2.2 Alpinizem

Prostor realizacije njegove etike in filozofije so strme stene, ki predstavljajo telesni napor in estetsko doživljanje. Takratno turistiko (pojmovana kot hoja v hribe zaradi lepe narave, užitka) preobrazi v alpinistiko, saj v njej najde po Bartolu *veliko preizkuševališče* za vzgojo svoje volje, poguma, duševnosti, kar želi kasneje prenesti na celoten njemu tako ljubi narod (če se je prej udeleževal v društvenem delu, opravljal razna predavanja in tečaje po Primorski in tako dvigal zatiran in omahljiv narod, išče zdaj svoje narodno poslanstvo v osvajanju naših gora, kjer so nekatere prvenstvene smeri že opravili tuji alpinisti⁵). Kot pravi Jelinčič v članku *Neiztrohnjeno srce*, se je potrebno upreti leni konservativnosti, razvadam, malodušnosti in bojazljivosti, planine morajo postati šola podjetnosti, poguma in boja proti filistrstvu.

Prav rojak, prijatelj in filozofski kolega Zorko Jelinčič je Juga navdušil za gore, ko julija 1920 opravita vzpon na Triglav. Čez dve leti pa so ga planine popolnoma zasvojile, odrekel se je društvenemu delu, estetskemu užitku in ostalim navadam, saj mu je alpinizem veliko pomenil. Znani so njegovi vzponi iz leta 1922 na Grintovec, snežna izkušnja z Jalovca, pred odhodom na študij v Padovo poleti 1923 pa preživi kar 32 dni v objemu prepadnih sten. Tretjo plezalsko sezono tako začne 15. julija 1924, ko namerava opraviti 6 tednov dolgo turo po slovenskih gorah (Škrlatica, Triglav, Kanin, Jalovec, Prisojnik, Cmir, Stenar, Mojstrovka, Mlinarica ...).

⁴ O Jugu in Nietzscheju piše Matevž Kos v *Poskusi z Nietzschejem*, v svojem diplomskem delu pa tudi Nadja Seražin (*Volja do moči kot volja do nespoznanega ali hrepenenje po večnosti*).

⁵ »Zadnji čas je, da si te vrhove osvoji naš pogum.« (Z. Jelinčič: *Neiztrohnjeno srce*. PV 1924, 239–246)

Iz njegovih popisov in poročil o opravljenih vzponih⁶ pa tudi iz portretov, ki so jih zapisali njegovi prijatelji in soplezalci (predvsem Jelinčič, Bartol in Kajzelj⁷), se kaže Jugova planinska miselnost in etika gorskega sveta. Kot že rečeno, so mu gore predstavljale prostor za udejanjanje svoje filozofije o vzgoji trdne volje, človekove lastne stabilnosti, s katero pa lahko posledično vpliva na kakovostnejše družbeno dogajanje v dolinskem svetu.⁸ Zaveda se, da vir nevarnosti ni v stenah in prepadih, marveč v človekovem subjektivnem razpoloženju, ki ga nosi s sabo, zato je najprej potrebno obvladati svojo lastno notranjost. Tudi v nemogočih ali pa vsaj težavnih vremenskih razmerah (megla, sneg) zato zmore odreagirati trezno in mirno, znane pa so tudi njegove prigode o dviganju razpoloženja med boječimi in preplašenimi člani odprave (npr. ko zapoje grobarjevo pesem iz Hamleta v skrajno napeti situaciji in se nagajivo norčuje iz nastalega položaja).

Jug spozna (ko se nekoč zaradi lastne trme zapleza in mu na pomoč priskoči le Rožman, ostali skalaši pa nemo opazujejo), da pravi tovariš pomaga takoj, brezpogojno in brez premisleka. Sam pravi, da kdor se vrne iz planin brez tovariša, je odgovoren za njegovo smrt.⁹ Graja tiste, ki nimajo prave tovariške zavesti, saj je vedno treba stremeti po zmagi celotne ekipe. Prav tovarštvo je znak preizkušenega in discipliniranega planinca. Čeprav spoštuje vzornega sotovariša, pa sam hoče postati neodvisen od tuje pomoči in slučaja, saj išče rešitev le v lastni volji in smotrnem premisleku. Pri plezanju občuduje voljo, disciplino, treznost, tveganje in odločnost, prezira pa apatičnost, jezljivost, obup, nepreudarnost. Ceni vsako pogumno potezo, tudi do ženske v odpravi je potrpežljiv in odgovoren ter zna pohvaliti njen trud (npr. vzpon na Škrlatico s Potočnikovo in Rožmanom).

Zaradi majhne rasti si pri plezanju večkrat pomaga z uporabnimi tehničnimi triki, kot sta trenje obleke in opiranje s celim telesom. Zaveda se in priznava tudi posamezne pomanjkljivosti (slabša orientacija, zaradi česar se večkrat zapleza, plezanje v snežnih razmerah), do gore je vedno spoštljiv in v podrejenem odnosu. Njegovi plezalski načrti so trezno zastavljeni in realno dosegljivi, ni sanjač, čeprav se zaveda, da le preko prepadov in

⁶ Predvsem objave v *Planinskem vestniku* (letnika 1923 in 1924), kasneje tudi v publikaciji *Stena in smrt*.

⁷ Pomembna sta dva zbornika o Jugovi osebnosti in delovanju: *Dr. Klement Jug* (1926) in *Dr. Klement Jug, veliki slovenski alpinist* (1956).

⁸ V sestavku *O smotru alpinizma* (v Jug: *Stena in smrt*) piše: »Po mojem mnenju je osnovni motiv, ki je gnal prve in tudi vse poznejše pomembne alpiniste v gore, njihovo stremljenje po prvenstvu, volja do zmag nad čim večjimi ovirami in nevarnostmi.«

⁹ »Pravi planinec z zadoščenjem izpostavi svoje lastno življenje, da reši življenje tovarišu.« (*PV* 1924, 36).

nevarnosti vodi pot do zmag.¹⁰ Čeprav njegovo temeljito preudarnost dokazuje tudi skica zadnje poti, ko namerava preplezati le tretjino triglavske stene, zato se tudi odpravi na turo šele ob osmih zjutraj, pa se v steno poda sam, brez tovariša, v neprimernih vremenskih razmerah, zlasti pa z nemirnim srce.

Vsekakor je Jugovo plezalsko udejstvovanje prineslo v takratni slovenski alpinizem novo svežino, prijatelj Bartol¹¹ ga celo primerja s Podbevškom na literarnem področju (podobno še sodobniki Kogoj na glasbenem in Pilon ter brata Kralj na slikarskem), saj je čez noč pometel s starim pojmovanjem planinstva (po zgledu Henrika Tume¹² in tradicionalnega pojmovanja gora kot prostor prirodoslovnega znanstvenega raziskovanja, lepe narave, užitka, občudovanja prirode) in ga vrgel med staro šaro. Po njegovem je Jug iz plezanja napravil svojevrstno in izvirno filozofijo tveganja in visoko etičnega pustolovstva, ki prehaja v neke vrste religijo in celo mitos, kot taka pa prerašča zgolj lokalni slovenski okvir.

2.2.3 Literatura

Celotna Jugovo življenje je prepleteno tudi z literaturo. Čeprav se odloči za strogo znanstveno raziskovanje in pot hladnega filozofa, vseeno vzporedno nastajajo tudi literarni sestavki. Vseskozi (zlasti v gimnazijskih letih) je bil vnet bralec najprej Gregorčiča in Prešerna, kasneje pa Cankarja, Gradnika, Kosovela, iz zakladnice tuje literature pa je najraje posegal po klasičnih mojstrih ruskega realizma, predvsem se je navduševal nad Tolstojem in Dostojevskim, ki ju prebira še v zadnjih dneh svoje poti.

V gimnazijskem obdobju se celo preizkusi v kovanju verzov, nastane kar nekaj pesniških besedil. V njegovi zapuščini¹³ razglednic (pošilja jih iz Padove, Ljubljane, s plezalskih tur) se najdejo tudi posamezni duhoviti verzi, dovtipi, napiše celo sonet, posvečen Zorku Jelinčiču. V letu 1920 piše tudi dnevnik, namenjen za objavo, z naslovom *Kako je tam zunaj?*, kjer se z vzgojnimi nameni bori proti politikařtvu, zavajanju in izkoriščanju ljudi.¹⁴ Ohranjena so tudi pisma dekletu, kjer se kaže njegov občutek za jezik z uporabo različnih stilnih sredstev

¹⁰ V *PV* še beremo: »Bodimo predrzni, ker le oni, ki zna žrtvovati, je velik, le njegovi volji se usoda pokori!« (*PV* 1924, 99)

¹¹ *Nekaj opažanj o zgodovinskem čutu in tipologiji dobe* (v V. Bartol: *Zakrinkani trubadur*, 1993) 316–18.

¹² Henrik Tuma (*Pomen in razvoj alpinizma*, 1930) izpostavi Jugov nov pogled na plezanje, poimenuje ga *mojster klasične samovzgoje*.

¹³ Pregledu in transkripciji Jugove zapuščine ter orisu zgodovinskih okoliščin nastanka se posveti Marko Klavora v diplomskem delu *Ljubezni in hrepenenje po večnosti: osebnost Klementa Juga*.

¹⁴ Z Jugovim dnevnikom in njegovo razlago se v svojem diplomskem delu ukvarja Jakob Marušič (*Dnevnik Klementa Juga*).

(primere, vzkliki, metafore), obstaja pa tudi korespondenca z urednikom *PV* Josipom Tominškom.

Prav slednji ima velike zasluge za popularizacijo Jugovega planinskega pisanja. Če so nekateri takratni soustvarjalci pri *PV* označevali Juga in njemu sledečo generacijo zaradi prevelike drznosti in tveganja za poklicne samomorilce in norce, je Tominšek z razumevanjem občudoval Jugove revolucionarne in sveže planinske sestavke. V članku *Urednikovo slovo*¹⁵ označi Jugove prispevke za napete, čiste, gladke, preudarne, odločne, celo sam kot urednik je v prvi vrsti bralec, ki z zanimanjem, nemirom in na mah prebere opise gorskih doživetij. Čeprav se je Jug v prvih člankih (npr. *Trije krti v snegu*) posluževal še humornih in šaljivih komentarjev, pa mu jih je na Tominškovo priporočilo, češ da se ne prilegajo njegovi resni naravi, uspelo uspešno odpraviti. Zaradi izvirnosti, objektivne kritične presoje sebe in drugih, opisov ne samo zunanjih dejstev, vremenskih razmer, zahtevnosti terena, ampak tudi notranjega človekovega doživljanja in mišljenja (kjer je alpinizem vzgojni faktor za trdno voljo) njegovi prispevki predstavljajo že prvo pravo klasično planinsko literaturo in so kot taki vedno bili objavljeni vedno na prvih straneh *PV* (npr. *Plezalne ture*). V sestavku *O smotru alpinizma* Jug razmišlja tudi o smotru pisanja, kjer je dober opis tudi kulturni moment, namenjen prav vzgoji in izpopolnjevanju mlajših planincev, krepitevi njihovih značajev in narodove požrtvovalnosti.

2.2.4 Čuteč človek v vsakdanjosti

Jug je pri formiranju in udejanjenju svoje življenjske filozofije vedno prisegal na čisti razum, ki usmerja vzgojo volje in značaja za trdo discipliniranost, saj lahko pretirana čustva in strasti vodijo v pomehkuženje in suženjsko odvisnost. Zgolj gola racionalnost pa ne zadostuje več, ko človek dojame svojo neizogibno minljivost in postane dokončno spoznanje o pravi resnici izmikajoče se in nedoumljivo, ostane pa samo še hrepenenje po nedosegljivi večnosti. Nevarna gorska stena ni le kup nekoristne gmote, ampak postane čista in sveta, prostor iskanja nečesa več.¹⁶ In tako kot je v steni pripravljen tvegati vse, se mora tudi človek v čisti ljubezni odreči in popolnoma predati. Dejavna ljubezen je Jugova najvišja vrednota, tudi od ženske v odnosu zahteva razumevanje, predanost ter enost mišljenja in čustvovanja.

¹⁵ J. Tominšek: *Urednikovo slovo*. *PV* 1924, 226–30.

¹⁶ Jug nekje pravi, da bolj kot je boleča pot, tem več lepote je v njej. Podobnost bi lahko našli pri Dostojevskem in njegovem pojmovanju trpljenja kot edinega vira pravega spoznanja, resnice.

Subjekt silnega erosa pa je v imenu ljubezni sposoben tudi smrti (tanatos). Lepota življenja zasiže na ozadju smrti, živimo pa ravno zato, ker smo umrljivi.¹⁷ Demon smrti napeljuje človeka na misel, da je morebitna rešitev in začetek večnosti ravno smrt. Čeprav so nekateri razlagalci v takih Jugovih mislih iskali odgovor na vprašanje o možnosti samomora, pa je vendarle on sam (in za njim mnogi drzni alpinisti) vedno trdil, da prav bližina smrti in hoja po robu prinašata še večjo željo in zavest o življenju. Boleča izkušnja smrti, razočaranja in obupa je prišla z grozotami prve svetovne vojne, posledičnim nihilizmom in nemoralo, vendar sta podobno kot pri Kosovelu prevladali humanistična misel in vera v novega, etičnega človeka na ruševinah starega.

Poleg nesmiselnosti vojne se je dovzetnega in čutečega Juga dotaknila kasnejša žalostna usoda primorskega naroda, najbolj pa ga je vedno presunila izdaja in zatajitev tistih, ki jih je najbolj spoštoval in jim zaupal. Visoka etična merila in discipliniranost je najprej zahteval od sebe, vendar z željo posredovati jih drugim za skupno dobro. V smiselno takega poslanstva pa razočarano podvomi, ko sprevidi pravo naravo svoje zaročenke, od katere je pričakoval več kot od navadnega, povprečnega malomeščanskega ljudstva. Preprosto dekle je podleglo pod težo nedosegljivih Jugovih pričakovanj o idealni zvezi visokih moralnih načel, razočaranje je bilo še večje zaradi hkratne izdaje slovenske narodne zavesti in jezika.¹⁸ Prav te občutke ranjene in obupane osebe izraža poslednje, poslovilno Jugovo pismo svoji zaročenki, ki naj bi ga pisal zadnje dni svojega življenja pred usodnim avgustovskim podvigom. V izpovednem pismu sicer Jug priznava svojo čisto ljubezen in ji odpušča, vest pa mu ne dopušča spregledati ranjenega ponosa in ponižanja. Mračen in s čudnim razpoloženjem se podaja v steno iskat miru in tišine, popolnoma se prepusti usodi in je pripravljen na vse, tudi smrt.

2.2.5 Mit

Poslovilno oprostilno pismo in sledeče analize ter interpretacije le-tega so bile vir navdiha mnogim ugibanjem o Jugovih skrivnostnih tuhtanjih v zadnjih trenutkih, od iskanja možnosti o misli na samomor do razčlenbe njegovega psihičnega stanja in šibkost razgaljenega človeka v samoti gora. Prav nedorečenost in nedokončnost ohranjata mistično in skrivnostno vzdušje, ki privede do mitičnega, legendarnih zgodb in anekdot. Poleg (zanj mogoče pretirano senzibilnega ali pa vsaj nenavadnega) pisma je na mitizirano podobo vsekakor vplivala

¹⁷ Henrik Tuma bi rekel, da smrt okrepi radost življenja.

¹⁸ V mislih imamo primorsko učiteljico Milko, ki naj bi v Klementovi prisotnost uživala v družbi perversnih italijanskih vojakov.

tragična in daleč prezgodnja smrt¹⁹, še posebej ob dejstvu, ker je slovel kot drzen in radikalen zmagovalec še ne preplezanih sten in s trdnim prepričanjem, da se mu ne more nič zgoditi.

V to so verovali tudi njegovi najzvestejši prijatelji, ki so tudi po njegovi smrti ostali glavni oznanjevalci Jugove edinstvenosti, svojevrstnosti in mitičnosti. Jelinčiču (*Neiztrohnjeno srce*) ob slovesu nikakor ne gre v glavo, da Jugu ne bi bilo več med živimi, Kajzelj (*Ob grobu tovariša dr. Jugu. PV* 1924) pravi: »Zapuščaš nas, zapustil nas nisi ...«, Bartol pa celo dopušča možnost, in bi vanjo celo verjel, če ne bi našli trupla, da je Jug preživel, nekje tajno deluje in bo nekoč prišel kot veliki odrešenik našega naroda. Tudi mlade generacije, takrat in še danes, občudujejo Jugov brezkompromisni boj (za narod, prvenstveno smer, človekovo dobro), ki ga preseva neka karizmatična moč. Prav demonska strast in silen zagon sta po mnenju Umekove²⁰ ena izmed ključnih elementov kulta jugovstva.

O Jugovi veličini, drznosti, askezi, vzgoji volje in pomenu za narodno, filozofsko in plezalsko področje so pisali mnogi, zlasti že prej omenjeni prijatelji in njegovi bližnji sodelavci (izdana sta bila tudi dva njemu posvečena zbornika). Na drugi strani pa so prav ti bili deležni ostrih kritik²¹, saj so nekateri Jugovo obnašanje imeli za samosvoje, smrt pa za prevzetno izzivanje vsemogočne narave in edino pošteno rešitev zanj. Tudi Josip Vidmar²² se je v svojih kritikah dotaknil izida zbornika o Jugu iz leta 1926, kjer se nikakor ne strinja s po njegovem pretirano oceno Jugu kot genija in enega izmed velikih mož.. Tudi Ložar²³ se odzove na izdano publikacijo, kjer Jugu zameri njegov nečastni umik v gore, saj pravi heroji delujejo sredi družbe same. Jug naj bi po njegovem vedno goljufal in obhajal samega sebe, je preveč čustven otrok, ki bi rad odrešil svet, pa ga ne more in je razočaran.

Oboji, zagovorniki in nasprotniki, pa si zastavljajo pomenljivo vprašanje, kaj bi se utegnilo zgoditi, če bi Klement Jug preživel mladostniško zagnanost in kakšen vpliv bi to imelo na njegovo mišljenje, filozofijo, življenje ljudi okrog njega. Odgovorov in ugibanj je mnogo, predpostavljamo pa lahko, da njegova osebnost verjetno ne bi bila tako legendotvorna in preraščajoča v mit.

¹⁹ Že iz grške mitologije je znana misel, kako bogovi namenijo smrt v mladosti le tistim, ki so jim posebno ljubi.

²⁰ Loredana Umek: *Letenje s stene v nebo ali padec z vrha na dno?* (*Gradivo ob stoletnici rojstva*).

²¹ O tem piše Ervin Dolenc v svojem članku *Različni pogledi na življenje in smrt Klementa Jugu* (*Gradivo ob stoletnici rojstva*, 75–88).

²² Vidmar: *De mortuis nil nisi bene.. Kritika*, II/3, 1926–27.

²³ Rajko Ložar: *Dr. Klement Jug. Dom in svet*, 40/1, 1927

3 KLEMENT JUG V SLOVENSKI LITERATURI

Klement Jug se v nekaterih delih slovenske literature pojavlja kot glavna oseba ali stranski lik, ponekod so prisotne zgolj njegove filozofske misli in alpinistični nasveti, nekateri avtorji pa ohranjajo spomin nanj in njegova dejanja. V nadaljevanju sledi pregled in obravnava del Rebule, Bartola, Jančarja, Svetine, Jelinčiča in Gradnika, v katerih se srečamo s Klementom Jugom. Predstavitev literarnih del je dopolnjena z uvodno krajšo predstavitevijo avtorja in skupnimi točkami, ki povezujejo pisca literarnega dela s samim Jugom.

3.1 Alojz Rebula

Alojz Rebula je eden izmed največjih sodobnih slovenskih pisateljev. Je pisatelj, dramaturg, esejist, prevajalec. Dolga leta je kot profesor klasične filologije poučeval latinščino in grščino na višjih in srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom v Trstu. Za svoja literarna dela je bil tudi že večkrat nagrajen: leta 1995 je za svoj literarni opus prejel Prešernovo nagrado, leta 1997 mednarodno nagrado Acerbi za italijanski prevod romana v *Sibilinem vetru*, lansko leto pa je bil kresnikov nagrajenec najboljšega romana leta z romanom *Nokturno za Primorsko*.²⁴

V njegovih delih se srečamo z izrazito etičnimi junaki, ki imajo čut za moralno dobro, sočloveka in narod, največkrat v navezavi na krščansko tradicijo in klasične vrednote. Njegov slog je večkrat prepleten z različnimi latinskimi izrazi ali citati, ki so vzeti iz antične filozofije ali pa krščanske religiozne misli. Le-ti literarne tekste zapletajo in približujejo intelektualističnemu stilu pisanja. Na drugi strani pa so njegove ideje preproste in razumljive vsakemu: skrb za ponos slovenskega naroda in jezika tudi zunaj matice, iskrenost medčloveških odnosov, dvig kulturne zavesti, optimizem.

3.1.1 Alojz Rebula in Klement Jug

Kakor je bil Jug v svojem času, je tudi Alojz Rebula eden izmed izrazito dejavnih primorskih (zamejskih) intelektualcev, je pisatelj, publicist in tudi filozof (Rebula večkrat rečejo tudi katoliški mislec, filozof). Primorska je v Jugovem času po rapalski pogodbi prišla pod italijansko oblast, z njo pa val fašističnega nasilja in represije za asimilacijo slovenskega naroda, od požiga Narodnega doma v Trstu do Gentillijeve šolske reforme z obveznim italijanskim učnim jezikom. Že Jug se je zavedal pomena moči, veličine, poguma majhnega naroda, ki je zatiran in ustrahovan, in jezika kot temeljne določnice slovenstva. Tudi Rebula v

²⁴ http://sl.wikipedia.org/wiki/Alojz_Rebula

tem sledi njegovi tradiciji, saj mu narod, njegov obstoj in udejstvovanje predstavljajo eno izmed najvišjih vrednot. V Rebulovih delih se pogosto srečamo z zagrizenim, zdravo trmastim bojem Slovencev proti fašističnim skrajno nečloveškim oblikam mučenja, ki jih presega v duhu etičnega, humanega človeka. Če je Jug v zadnjih dneh svojega življenja doživel izrazit poraz, razočaranje nad zaupanjem v dobro ljudi, naroda, pa Rebula vedno najde končno upanje, vero, optimističen konec. Verjetno gre to pripisati tudi časovni distanci, pa tudi različnim občutjem samega posameznika.

Zanimiva pa je še ena povezava oz. naključen slučaj med njima, saj ju združuje življenje in smrt, rojstvo in padec. Namreč Rebula se je le par dni pred Jugovim tragičnim padcem leta 1924 rodil v Šempolaju nad Trstom. 21. julija 1924 je zaživel novo življenje, 11. avgusta pa je pod Triglavom ugasnilo mlado, šele dobro začeto. In nenazadnje, posvetilo, ki je zapisano na začetni strani obravnavanega besedila, poroča, da je tekst nastal natanko 24 let po obeh dogodkih.

3.1.2 *Skrivnost severne stene*

Klement Jug se kot literarni junak pojavi v dveh Rebulovih krajših sestavkih, ki bi ju literarnozvrstno lahko umestili med poetične, lirične eseje²⁵, čeprav se nahajata v zbirki zgodnejših novel z naslovom *Vinograd rimske cesarice*. V razdelku *Skrivnost severne stene*²⁶ najdemo eseja *Noč pod Triglavom* in *Jutro pod severno steno*, ki obsegata po 3, 4 strani, zato je njuna literarnozvrstna umestitev toliko težja, dvoumna.

Oba eseja uvaja posvetilo, štirivrstični moto, ki posveča besedilo manom planinca dr. Klementa Juga ob štiriindvajsetletnici smrti²⁷. Vsak sestavek je razdeljen v dva razdelka, označena z rimskimi številkami. Napisana sta v ležečem tisku, le kar je dobesedno citirano iz Jugovih zapiskov in pisem, je v navadnem tisku. To je v nasprotju z ustaljeno prakso, kjer

²⁵ Avtorica spremne besede Diomira Fabjan Bajc ju umesti med kategorijo lirsko-vzneseni spisi ali pesmi v prozi (Alojz Rebula: *Vinograd rimske cesarice in zgodnje novele*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1995, str. 10).

²⁶ V sestavku Loredane Umek (*Letenje s stene v nebo ali padec z vrha na dno? v: Dr. Klement Jug 1898–1924, Gradivo pogovora ob stoletnici rojstva*, str. 89–103) najdemo podatek, da je ta zadnja objava nekoliko skrajšana in predelana verzija iz leta 1948, ko je besedilo izšlo v *Razgledih* (1948, št. 11, 500–505). Umekova še zapiše, da je Rebula v *Goriških srečanjih* objavil odlomek osnutka za scenarij *Dr. Klement Jug*, tekst Slodnjakove drame pa je neohranjen.

²⁷ *Manom planinca dr. Klementa Juga, ki se je ponesrečil na triglavski Severni steni dne 11. avgusta 1924, ob štiriindvajsetletnici smrti* (prav tam, 67). Mani so kot penati in lari sprva duhovi iz rimske mitologije, ki so varovali domove. Kasneje so Rimljani tako imenovali duše umrlih, ki so jih naredili za božanstva podzemeljskega sveta in jim posvetili kult, da bi pomirili njihovo jezo, si pridobili njihovo naklonjenost. (Joel Schmidt: *Slovar grške in rimske mitologije*. Ljubljana: MK, 1995, 143) Naj še omenim, da v *Planinskem vestniku* najdemo biografski opis Petra Z. z naslovom *Manom dr. Klementa Juga* (PV 1924, 255–257).

navadno citirano besedilo zapišemo v kurzivu. Jugove besede tako delujejo kot edine prave, trdne, splošno veljavne, so kot dokument v primerjavi z ostalim, vznesenim, razmišljajočim sobesedilom, ki je kot avtorjev miselni komentar.

Sam naslov razdelka se ne nanaša neposredno na Jugo, ampak na samo skrivnost stene, kar s seboj prinaša neko skrivnostno, negotovo, dvoumno vzdušje. Verjetno se ta skrivnost nanaša na mnenja nekaterih Jugovih prijateljev, ki takoj po tragičnem dogodku nikakor niso zmogli in hoteli verjeti, da je Klement resnično mrtev. Ta skrivnost se pri Rebuli razreši že na začetku, kjer pravi, da se je Jug ponesrečil, predvsem pa ob koncu drugega eseja, saj on ne dvomi v smrtni padec. Tudi samo posvetilo ni direktno posvečeno Jugu, temveč njegovim manom, manom planinca in doktorja, ne pa npr. alpinista, literata ali filozofa, kot ga pojmuje nekateri drugi avtorji.

Avtorji, ki Jugo predstavljajo na začetku njegove poti kot dijaka, mladega literata, alpinista in filozofa, ga opisujejo kot rahlo zadržanega, samotarskega mladeniča, vendar z izrazitimi mislimi, idejami. Bil je osebnost, ki je imel močan vpliv na sovrstnike, prijatelje, tudi profesorje in je v svojih visoko etičnih idejah bil vztrajen in prepričljiv, saj je le-te živel in vanje verjel. Prav zato je tudi od okolice, zlasti najbližjih, ki jim je zaupal, pričakoval, da bodo po njih živeli, se tako vzgajali in rasli v boljšo, trdnjšo in močnejšo družbo, narod. Tisti avtorji, ki pa so se poglobili zlasti v zadnje dneve Jugovega življenja, razmišljanja v samoti gora, pa razgrinjajo še eno plast Jugove podobe. Če prejšnja prikaže Jugo kot nepremagljivega junaka z neuničljivo voljo in izostrenim etičnim čutom, ki bi bil sposoben tudi voditi slovenski narod iz ponižnega hlapčevstva, pa je drugi Jug navaden in ranljiv človek, prepušča se malodušju, otožnosti in obupu. Predstavljen je v vsej svoji človeški majhnosti, v samoti gora, daleč stran od mestnega vrveža.

Alojz Rebula je tako Jugovo duševno stanje odlično zadel. Prvi esej (*Noč pod Triglavom*) se nanaša na Jugovo zadnjo noč, noč pod Triglavom. Naš očak je predstavljen kot Veliki Triglav, ves je ožarjen z zvezdami in sojem mesečine, medtem ko na dolino in temne smreke legajo tihe nočne sence sveta, ki tonejo v pozabo. Bog Triglav je pojmovan primarno, pogansko, kar dopolnjuje še omemba pradavnega rdečelasega Slovana. Vsekakor pa velikan Triglav ostaja in kraljuje že skozi tisočletja, navaden človek pa prihaja in odhaja, kakor popotnik s plahim srcem na poti zadnjega spoznanja v večnost. Že v teh uvodnih stavkih Rebula nakaže Jugovo negotovost, pričakovanje, nemoč, tesnobo in slutnjo smrti, ki se z izseki iz Jugovega koncepta za pismo zaročenki in dnevnika še potrdijo. V esej sta namreč

vstavljena dva dokumentirana odlomka, ki sta bila verjetno oz. skoraj zagotovo napisana zadnji dan pred smrtjo. Prvi se nanaša na silno razočaranje nad izdajo ljubljene dekleta, ki jo je ljubil celo bolj kot lastno mater. S tem, ko ga izdajo najbližji, Jug spozna, da je njegov cilj, da bi v luči, resnici in spoznanju kazal pot narodu, neuresničljiv. Drugi, dnevniški zapis pa v telegrafskem slogu napove Jugovo namero, da pojde plezat sam, če prijatelja Rožmana ne bo.²⁸

Avtor nadaljuje s prikazom deževnega avgustovskega večera, kjer med razposajenim truščem veselih ljudi in glasne harmonike nekje v zadimljenem kotu sedi tih in sam mož, visokega čela in zelenih oči. Čeprav je pripoved tretjeosebna, pa na tem mestu, ko tihi mož razlaga svoje misli in čustva, preide v prvoosebno, personalno perspektivo. Tako njegovo doživljanje bralec lažje in bolj učinkovito začuti. Avtorju uspe prikazati kontrastno vzdušje med prešernimi zvoki harmonike na eni strani in otožnim, mrakobnim počutjem mladeniča na drugi strani. Le-ta spodbuja harmoniko, naj zaigra divjo, brezglavo, vriskajočo muziko, ki naj bo kakor krohot mladih favnov²⁹, saj želi pregnati iz svojega upornega srca nepovabljeno otožnost, samoto in praznino, ki jih temačne stare smreke in deževna noč še poglobljajo.

Njegovo srce je ena sama antiteza, saj si želi zmage, vzpona, doživi pa padec v nemoč in obup. Je kot mlad orel, ki si želi više, ima pa prestreljeno perut, s katero tone v praznino. Za glavni razlog razmišljujoče tesnobe se izkaže Ženska, ki je kot Resnica pisana z veliko začetnico. Spominja se ljubezni dveh otrok, ona ostaja kot prikazen iz dežele snov in opojna roža, vendar je zdaj noče več ob sebi. Če je prej ljubil njo, zdaj ljubi samo še svojo moško moč, hrepenenje, samotni vzpon in nevarne trenutke. Ljubljeno dekle alpinista zamenja njena večna tekmica, to je skala. Prijazna, živa, ljubeča ženska, dišeča kakor omamno žito in polne breskvi, zamre ob hladni, strmi, nevarni skali. Želi si plezati po stenah, kjer so zarjaveli klini in preperele vrvi ubitih, si ob tem prepevati grobarjevo pesem iz Hamleta³⁰ in biti sam samcat. Čuti se upad zagnane volje do življenja in pristne ljubezni do ženske, ki pristane v otožni misli na smrtne nevarnosti. Mladenič se za svojo otožnost iskreno opravičuje in ostaja s hrepenečim srcem po Triglavu.

²⁸ Rebula tukaj črpa snov iz zadnjih planinskih zapiskov, ki jih je Jug poslal Tominšku (najdemo jih objavljene v zborniku *Dr. Klement Jug, veliki slovenski alpinist*, 1956).

²⁹ Rebula zopet poseže v zakladnico antične mitologije, kjer so favni povezani z mesenim uživanjem, strastnim plesom, razbrzdanostjo.

³⁰ Še ena medbesedilna navezava na svetovno literaturo, tokrat Shakespearova dramatika. Z grobarjevo pesmijo pa se srečamo že v Jugovem sestavku *Plezalne ture v vzhodnih Julijskih in v Kamniških planinah* (PV 1924, 126), ko soplezalca Kajzel in Volkar na izpostavljenem mestu omahujeta in pride do pomanjkanja pravega razpoloženja, zato Klement na duhovit način s pesmijo dviga moralo in vliva samozavest. Volja do premagovanja ovir, do radostnega življenja se prepleta z zvoki mračne grobarjeve pesmi.

Rebulov stil pisanja je izrazito poetičen, poln metafor, okrasnih pridevkov, primer, inverzij, nagovorov, in gre v smeri lirizirane proze, na posameznih mestih srečamo tudi prvine svetopisemskega sloga (npr. stavki, ki se začenjajo z velelnim *glej*, paralelizem). Stavčne strukture so zapletene, polne odvisnikov, vrinjenih stavkov, tudi besedišče je bogato, vendar nezapleteno.

Če se v prvem eseju Jug prikaže kot razmišljujoči mladenič, je v drugem (*Jutro pod severno steno*) predvsem alpinist, drzen plezalec nad smrtnimi prepadi in spolzkimi stenami. Celoten sestavek je en sam nagovor Klementu, katerega ime išče kakor romar prvoosebni pripovedovalec med nepreštevno množico plošč, vzdanih v Triglav. Po razmišljujoči noči pride jutro dejanj, ponedeljkovo jutro, ko je Jug sam šel v steno in položil svojo roko nanjo kakor ob prisegi. Bralec lahko začuti neke vrste obrednost dejanja, vstop v steno je kot sveto dejanje, kjer se pričakuje razodetje o globokosti življenja in smrti. Če je bila prej smrt omenjena zgolj kot slutnja, možnost, se tukaj že pokaže kot jasna, popolnoma verjetna. Tudi citat iz Jugovih planinskih spisov je izbran v tej smeri: »Kako blizu je možnost, kjer mine vse, prav vse!« (Rebula: 1995, 73). Avtor zato Juga označi za enega izmed samomorilcev iz ljubezni do stene, je radostni genij izzivanja, kjer smrt kar sama sili vanj, in samotni borilec s Triglavom. Še enkrat se srečamo primerjavo med žensko in steno, kjer je plezalec nad previsi kakor ljubimec, ki objema svojo ženo. Ponovno je lik Klementa upodobljen kot samotni in človek, ki si želi stran od družbe v mir in tišino. Zanimivo je jezikovno izražanje, zlasti zadnjih bojov, trenutkov tik pred padcem, saj pisatelj uporabi metonimijo, deset okrvavljenih prstov in besna volja, ki označujeta Juga, trepetajoče prsi in daljnogledi v daljavi pa radovedne opazovalce. Zaključi pa s tihim padanjem telesa, samotnimi krokarji in zamolkom.

3.2 Vladimir Bartol

Pot Vladimirja Bartola (1903) kot slovenskega pisatelja je vsekakor zanimiva, saj sta se veličina in izvirnost njegovih del razkrili širši javnosti šele po njegovi smrti. Časa njegovega življenja je namreč čas socialnega realizma, ko na literarnem področju prevladuje objektivno zanimanje za malega človeka, slovenskega kmeta, domači proletariat. Bartolovi junaki pa so individualizirani meščani, znanstveniki, filozofi s širšega mednarodnega prizorišča brez nacionalne zavesti, ki se upirajo vladajoči moralni ideologiji s subjektivizirano resnico. Deloma je na tak Bartolov pogled na svet vplivala svetovljanska vzgoja domačega okolja (odraščanje ob materi pisateljici, učiteljici in slikarki ter očetu biologu, ki svojih otrok nista vzgajala v tradicionalnem katoliškem, ampak bolj liberalnem, ateističnem duhu), deloma so na to vplivale splošne takratne evropske družbene razmere (čas med obema vojnama je čas negotovosti, novih spoznanj in drugačnih vrednot ter etičnih načel evropskega humanizma po svetovni vojni), vsekakor pa Bartolove osebne lastnosti³¹.

Šolal se je v Trstu in Ljubljani, kjer je študiral biologijo, geografijo in filozofijo na novoustanovljeni ljubljanski Univerzi, s študijem psihologije je nadaljeval tudi na pariški Sorboni, kjer je z veseljem sprejel izkušnjo tujega, barvitega sveta. Tu se je srečal s kritikom Josipom Vidmarjem, navdušil se je nad Freudom, Nietzschejem, ekspresionizmom in psihoanalizo. Osvojene ideje volje do moči, demoničnega nadčloveka, resnice in prevare, manipulacije z ljudmi, pravega spoznanja, hipnotičnih stanj se odražajo tudi v njegovem opusu (romana *Alamut* in *Čudež na vasi*, zbirke novel *Med idilo in grozo* in *Al Araf*). Deloval je kot tajnik SNG Ljubljana, kulturni delavec v Trstu, prevajal odlomke iz Nietzschejevih del, na koncu svoje poti pa je bil uslužbenec SAZU. Aktualen je postal šele v 80. letih 20. stoletja (že sam je napovedal, da piše za občinstvo za čez 50 let), ko so začeli prevajati njegov roman *Alamut*, ki se je zaradi problematike na Bližnjem vzhodu izkazal še za kako aktualnega in skoraj preroškega.

3.2.1 Vladimir Bartol in Klement Jug

Vladimir Bartol se je kot 4 leta mlajši študent filozofije prvič srečal z Jugom na filozofskem seminarju pri prof. Vebru, kjer je Juga spoznal kot vnetega in trmastega zagovornika svojih etičnih načel, ki brezkompromisno zagovarja svoje ideje. Takoj ga je sprejel za svojega

³¹ O svojem otroštvu in mladosti Bartol piše v avtobiografiji *Mladost pri sv. Ivanu*, kjer pravi, da je že kot otrok bil pretirano občutljiv in je imel izrazito bogato fantazijo.

prijatelja, družabnika, še več, Jug je postal Bartolov vzornik, mentor, idealna podoba velike in drzne osebnosti, nekakšnega nadčloveka. Tako kot je Jug želel postati voditelj ponižanega in tlačene naroda, ga zdramiti in dvigniti na višjo raven, je bil tudi Bartol svojevrsten glasnik nove dobe, kjer ni prostora za šibko čredništvo, ampak močne, gosposke drzne nadljudi. Oba sta kot prinašalca novih idej naletela na neodobravanje večine okolice in bila označena za čudaka, sanjača, samotarja, le peščica pa ju je imela za idealizirana vzornika. Mit preroka se je ustvaril tako ob Bartolu (preroškost njegove literature) kot tudi v povezavi z Jugom³². Zanimivo je še to, da je rehabilitacija Juga v 80. letih povezana s ponovnim odkritjem Bartola, takrat nastane tudi Jančarjev drama *Klementov padec*.

Mogoče njuno občudovanje duhovnih velikanov, genijev, nosilcev velikih idej izvira tudi iz preprostega dejstva, da sta oba imela telesne pomanjkljivosti. Jug je bil zaradi svoje majhne postave večkrat zasmehovan od sovrstnikov, Bartol pa se je že kot otrok telesno slaboten začel navduševati za mogočnost duha in telesa. Telesna majhnost vpliva na navdušenje za drznost in veličino duha, vzporedno lahko številčno majhen narod nosi velike ideje. Kot Primorca onkraj meje sta izkusila vso bedo fašističnega nasilja nad nedolžnim, a vztrajno upornim narodom, kar je njuno idejo o dvigu zatrtih in nemočnih še podkrepilo.

Vsekakor pa so prvi Bartolovi pisateljski poskusi povezani prav s Klementom Jugom. Ob njegovi smrti leta 1926 je namreč izšel pri Adriji poseben zveščič, zbornik prispevkov, neke vrste nekrolog z naslovom *Dr. Klement Jug*³³, kjer se tudi Bartol predstavi s svojim sestavkom o Jugovem etičnem nazoru³⁴. Jug in Bartol sta vsekakor najtesneje povezana prav prek filozofije, tako se njuna skupna pot začne in konča. Bartol namreč pripoveduje o njunem prvem srečanju na filozofskem seminarju Franceta Vebra, kjer je Jug v neki debati po predavanju o laži in z njo povezanim zlom demantiral profesorjevo razmišljanje, češ da je včasih laž lahko tudi etični zahtevek, če se more z njo preprečiti še večje zlo. (Bartol 1993: 185) Jug dejanja deli na zla in dobra, ne pa na zaslužna, dopustna, korektna. Teži k iskanju absolutne veljavne etične zakonitosti, ki bi bila objektivna in znanstvena ter razumsko dokazljiva.

³² O tem razmišlja Tomo Vir v *Lik Klementa Juga v delu Vladimirja Bartola* v publikaciji *Pogledi na Bartola* (Ljubljana: Revija Literatura, 1991, 67–75).

³³ Gre za knjigo spominov, kjer so poleg Bartolovega orisa *Dr. Jugov etični nazor* še biografski oris prijatelja, alpinista Zorka Jelinčiča, zbrane misli, filozofski nazor opiše prof. Veber. Kritiko z naslovom *De mortuis nil nisi bene* na izdano delo je napisal dve leti kasneje Josip Vidmar. Takrat se z ostro, a pravično kritiko niso strinjali, vendar pa po določenem času, z zgodovinsko distanco sprejmejo kritiko z razumevanjem. O tem je Bartol pisal v prispevku *H »kritikam« Josipa Vidmarja* v zbirki člankov in esejev *Zakrinkani trubadur*.

³⁴ *Dr. Jugov etični nazor* je bil torej prvič objavljen v publikaciji *Dr. Klement Jug* (1926, Društvo Adrija), kasneje pa še v *Zakrinkanem trubadurju* na straneh 184–189, od koder bodo tudi posamezni povzetki, navedki.

Kmalu je stopil v drugo fazo, zapustil formalno logiko čustvovanja po Vebrovi *Etiki*, saj spozna, da je edino naša vest tisti kriterij, činitelj, faktor za obveščanje, ki spozna dejanja za dobra in zla. Od čistih znanstvenih ciljev stopi na pot etičnega reformatorja, ki je poklican, da poda narodu prave smernice za etično ravnanje. Kot Kristus, ki je zapustil lastno mater za visokoetično pot odrešenja človeštva, tako je tudi Klement na prošnje svoje matere, naj ostane v dolini, odhajal v gore krepit svojo osebnost, da bo lahko kaj doprinesel k reformi naroda. Bartol mu nadene oznake, kot so neupogljiva odločnost, viteška moškost, brezprimerna zvestoba, plemenito samozatajevanje in mogočna borba, ki so lahko značilnost le osebnosti ideala. (Bartol 1993: 189) Zavračal je kakršnekoli telesne užitke, bil je abstinent alkohola in tobaka, komedije ima za nevredne lažnih užitkov. Vendar je Jug tik pred smrtjo prišel na razpotje, kjer sam podvomi v trajnost in pravilnost svojih idej³⁵. Če je naša vest namreč subjektivna, kaj je potem tisto absolutno, objektivno, relativno?

Bartol predstavi Jugov etični pogled na človeka in svet, ne zanima pa ga toliko Jug kot alpinist, razen ko omeni, da je ob vsaki vrnitvi iz planin prinesel nekaj hladu s sabo. Gore, planine so mu namreč nudile kraj za preizkuševanje svojih moči, sposobnosti, kjer je našel zeleni mir za razmišljanje in nova dognanja, pa čeprav so prinašala dvom in razočaranje. O teh občutjih Bartol piše v sestavku *Veliko preizkuševališče*³⁶.

Veliko preizkuševališče ni pravo literarno besedilo, ampak je neke vrste osebno Bartolovo razmišljanje o Klementu alpinistu z dejanskimi citat iz Jugovega dnevnika, kjer opisuje svoje zadnje vzpone tistega usodnega poletja, ko največkrat sam prepleza stene Stenarja, Cmira, Prisojnika, Mlinarice ..., in odlomki iz koncepta poslovnega pisma (zapiska, izpovedi), naslovljenega na nekdanje dekle. Čeprav je uvodni moto Nietzschejev izrek *Živi nevarno!*, pa Bartol prve stavke nameni golim dejstvom o Jugovi smrti (kjer je Klement *zdrknil z zapadnega dela*³⁷) in njegovem pokopu na pokopališče v Dovjem med ostalimi žrtvami planinskih nesreč. Jugovi prijatelji filozofi in alpinisti, med njimi tudi Zorko Jelinčič, eden izmed *prijateljev smrti*³⁸, nikakor ne morejo sprejeti, še manj pa razumeti njegove smrti, čeprav posamezna dejstva pri najdenem truplu vsekakor dokazujejo njegovo identiteto, npr.

³⁵ O teh notranjih bojih, dvomih, tuhtanjih Bartol piše v noveli *Zadnji večer*.

³⁶ Ta članek, esej (prvotno kot spremna beseda k Dr. Klement Jug: *Zbrani planinski spisi*) je prav tako uvrščen v zbirko *Zakrinkani trubadur* in se na straneh 190–200 v celoti posveča Klementu Jugu.

³⁷ Zanimiva je raba različnih izrazov za opis samega padca, od odleta, poleta, zdrsa, nesreče; pri Bartolu Klement zdrkne s stene.

³⁸ *Prijatelji smrti* je ironično poimenovanje za prijatelje, kolege, filozofe, alpiniste Zorka Jelinčiča, Vladimirja Bartola, Klementa Juga, ki se jih je ta vzdevek prijel zato, ker so po zmotnem mnenju nekaterih v stenah izzivali in iskali smrti, ne pa življenja. Tako se sami šegavo poimenujejo (naziv je izumil Bartol), ker radi tvegajo z namenom, da bi smrt odvrnili daleč proč od sebe.

Klementovi zapiski in obleka. Veljal je namreč za treznega, preudarnega, odgovornega plezalca, brez lahkomišelnosti in neprevidnosti.

Pa vendar se ironično prav njemu, ki verjame v determiniranost, vzročno pogojenost dogodkov, pripeti tako slučajna, naključna in usodna nesreča. Čeprav iz njegovih zapiskov izvemo, da ga je že večkrat zgolj golo naključje rešilo iz nemogočih situacij. Pri tem nas Bartol spomni na Jugovo zimsko izkušnjo z Jalovca, kjer mu je na ledišču zdrsnilo, vendar se je iz zimske nevarnosti vseeno uspešno rešil. Še več, dane drzne smrtno nevarne gorske preizkušnje naravnost ljubi, saj pravi, da preko nevarnosti in prepadov vede pot na vrhove, do zmag, in da brez žrtev ni borbe, brez borbe ni zmage, brez zmage pa ni resnične veličine. Zaveda pa se, da je prava nevarnost v človekovem subjektivnem razpoloženju, kjer je torej zmaga plezalca zmaga nad samim seboj. Zato Bartol razume stene, gore, planinstvo in plezanje kot njegovo preizkuševališče in utrjevališče njegovih moči za borbo. Osvajanje sten tako služi za vzgojo volje, najprej lastne, ki pa bo nato zmogla še vzgajati novo, hrabro, avtokritično generacijo. Kajti le s pogumom, samozavestjo in samostojnostjo bo moč tekmovati z drugimi v duhu in kulturi. Če se narod zadovolji z majhnim, namreč izgine v teku razvoja. In prav mi, ki smo številčno majhni, moramo ostati po bistvu veliki. Tako pridobi prvenstveno osvajanje sten še narodni pomen, zlasti v takratnem alpinističnem boju predvsem z Nemci za primat v slovenskih gorah³⁹. Bartol torej poudari Jugov etični in socialni vidik, ki se zavzema za individualni in socialni vzpon človeka. Drago Bajt v spremni besedi o Bartolovi publicistiki meni, da je vrhunski alpinizem Bartolu vzporednica darvinizmu v človekovi družbi, je področje, kjer lahko Slovenci zmagujemo, osvajamo še nedotaknjeno⁴⁰.

Bartol v eseju nadaljuje, da se je Jug zadnjič⁴¹ v veliko preizkuševališče človekove notranjost podal po dneh samotnega plezanja, ko po dveh dneh počitka zaradi slabega vremena vseeno ponedeljkovo jutro 11. avgusta krene v zahodni steber triglavske severne stene. Iz teh zadnjih dni obstaja 10 strani dolgo pismo⁴², neke vrste samoizpoved, namenjeno bivšemu dekletu, nad katero je silno razočaran. Od nekdanjega hrepnel po dajanju, ne toliko prejemanju ljubezni, iskal in vzgajal po svojih etičnih kriterijih je sebi primerno ženo, vendar je svoje sanje na koncu pokopal in se posvetil iskanju resnice, s katero bo v luči spoznanja lahko kazal pot narodu k popolnosti. Vendar če je bil izdan in nevreden zaupanja od najbližjih, najbolj

³⁹ O nacionalnem pomenu plezalskih prvenstvenih smeri piše zlasti Svetina v romanu *Stena*.

⁴⁰ Drago Bajt: *Publicistika Vladimira Bartola (Zakrinkani trubadur, 343–350)*.

⁴¹ Pogovor in razmišljanje v zadnji noči je Bartol literarno obdelal v noveli *Zadnji večer*.

⁴² Pismo in ostalo zapuščino (predvsem korespondenco z Milko Urbančič) je zbral in analiziral Marko Klavora v svojem diplomskem delu.

spoštovanih in cenjenih ljudi, kakšen smisel ima nadaljnje življenje in delo z gručo ostalih egoistov, hinavcev in umazancev? Jug ima čisto vest, ohrani svoj ponos in čast, prosi odpuščanja za morebitne krivice, zaskeli ga le ob misli na ubogo in skrbno mater. V gore se tako odpravi s čudnim, mračnim razpoloženjem, iskat miru in tišine ter z željo, da se ne vrne živ. V teh zadnjih namigih je mogoče slutiti misel o samomoru in namenski smrti, ki še danes ni našla pravega mesta in končne rešitve. Tudi Pavla Jesih in Miha Gostiša, ki čez 6 let kot prva preplezata dolgo tabuiziran steber, ocenita mesto, kjer najdeta zabit oporni klin, za veliko tveganje brez zvestega soplezalca⁴³ in primerne opreme, ki skoraj gotovo vodi v smrt.

Bartol zaključi svoj esej z mislijo, da življenje, ki ni nevarno, sploh ni življenje. S tem se vrača na uvodni moto in Jugove besede: »Bodimo predrzni, ker le oni, ki zna žrtvovati, je velik, le njegovi volji se usoda pokori.« Jugova smrt pa je na eni strani mladim generacijam za njim ostala kot opomin in svarilo pred brezbriznostjo in neprevidnostjo, na drugi strani pa kot začetna vzpodbuda in treznost. Vsekakor zgodbe, anekdote in pripovedi ostajajo in negujejo po Bartolu *legendotvoren karakter* Klementa Juga.

3.2.2 Zgodbe okrog doktorja Juga in doktorja Krassowitza (*Al Araf*)

V razdelku *Zgodbe okrog doktorja Klementa Juga in doktorja Krassowitza* v zbirki novel *Demon in Eros* s podnaslovom *Al Araf*⁴⁴, ki so izšle leta 1974, najdemo pet novel: *Zadnji večer*, *Zapeljivec pod steno*, *Na razpotju*, *Pozni zdravnik*, *Prebujenje*, ki jih zaključuje novela *Al Araf*. V svojih zapiskih je pisatelj poudaril njihovo tesno povezanost z romanom *Alamut*, da so kot duhovni zarodek poznejšega dela. V vseh omenjenih novelah se kot glavna junaka pojavljata dva, Klement Jug in Simon Krassowitz, ki pa pravzaprav skupaj sestavljata eno osebnost. Jug je resnična, dejanska oseba iz realnega življenja, medtem ko je Krassowitz fiktivna, izmišljena figura, ki naj bi predstavljala samega Juga, če bi ta še živel in vztrajal v svoji filozofski misli⁴⁵.

⁴³ Nekateri prav Jugovo razočaranje ob dejstvu, da ne bo nikogar od obljubljenih plezalskih tovarišev, poleg razočarane ljubezni pojmujejo kot glavni razlog za tako brezglavo in usodno ravnanje.

⁴⁴ Zbirka novel *Al Araf* s podnaslovom *Zbirka literarnih sestavkov* je izšla že leta 1935, posamezni sestavki revialno že prej. V njej pod enakim naslovom razdelka najdemo novele *Zadnji večer*, *Zapeljivec pod steno*, *Na razpotju* in *Al Araf* (V. Bartol: *Al Araf*. Ljubljana: Sanje, 2002). Leta 1974 pa je izšla razširjena in predrugačena zbirka novel z naslovom *Demon in Eros*, na katero se sklicujem.

⁴⁵ Taras Kermauner o tem, kdo naj bi bil Krassowitz, v spremni besedi (*Vladimir Bartol – predhodnik današnje slovenske moderne literatur* v: Vladimir Bartol: *Demon in Eros*. Ljubljana: MK, 1974, 423–445) deloma dopušča možnost, da bi to lahko bil tudi avtor (Bartol) sam, saj se posamezni nazori skladajo z Bartolovimi.

3.2.2.1 *Zadnji večer*

Le v *Zadnjem večeru*⁴⁶ je glavni lik poimenovan Klement Jug, ki se na predvečer usodne smrti zaplete v globok pogovor s prvoosebni pripovedovalcem. Uvodni citat je zopet iz Nietzschejeve Zaratuštre, le da tokrat kar v originalnem, nemškem jeziku, in se nanaša na vrlino in moč volje, ki se s hrepenenjem dviga nad prepadom. V prvem od dvanajstih razdelkov avtor ustvari podobno nasprotujoče si ozračje, kot smo ga srečali pri Rebulovem sestavku. Hladen in deževen poletni večer, ko se že od daleč skozi dolino Vrat širi vriskanje izletnikov in zvoki vesele harmonike. V zadimljeni sobi pripovedovalca seznanijo z drznim Klementovim plezanjem v zadnjem poletju, ko se je največkrat sam in v nemogočih vremenskih razmerah uspel povzpeti na vrh zahtevnih sten Cmera, Razorja, Škrlatice, Ponc ... Bartol pravi: »Kot da ga je obsedel neki demon⁴⁷, je silil dan za dnem v smrtonosnejše nevarnosti.« (Bartol 1974: 212) Študentje se ga spominjajo kot pogumnega, drznega, neustavljivega, v gorah je zvest tovariš, vesel in nepopustljiv, zahteven in kritičen do sebe in drugih. Bartol ga zaradi študija v Padovi vidi bolj poredko, a kadar se srečata, govori Jug, on pa poslušča.

Pravo nasprotje pa je opis Juga, ko vstopi skozi vrata Aljaževega doma – ves je namreč mračen, mrk in tuj, njegove zelenkaste oči niso jasne in iskreče, v lica je upadel in ožgan od sonca in nadčloveških naporov, k mizi prisede brez pozdrava. Razočaran je nad dejstvom, da ni tovariša Rožmana, s katerim sta se dogovorila za turo, in obžaluje, da se ni raje domenil z Jelinčičem, ki bi zagotovo prišel. Počuti se izdanega, nevrednega zaupanja in sklene, da pojde v steno sam, saj tako ali tako pri plezanju v družbi vedno on deli nasvete in pomaga drugim. Matevž Kos ugotavlja, da gre za zlomljeno eksistenco v depresivni podobi, ki se patetično sprašuje o smotru življenja.⁴⁸

Sledi pogovor med njim in avtorjem v bukovi gošči za domom, kjer Bartol slikovito predstavi Jugovo predsmrtno razočaranje, obup, resignacijo, nemoč. Zaman so bili vsi filozofski seminarji z visoko etičnimi cilji pri prof. Vebru in psihološka raziskovanja za disertacijo, zaman narodnobuditeljska predavanja po rodni okupirani Primorski, zaman zaupanje

⁴⁶ O svojem prvem in zadnjem pogovoru s Klementom Jugom pripoveduje tudi M. H. v članku z naslovom *Zadnji večer † dr. Juga v Alj. Domu (PV 1924, 246)*, kjer se srečamo z dejstvi in podobnimi mislimi kot v noveli.

⁴⁷ Demoni so lahko duhovi, skrivnostna božanstva, ki dobrohotno ali zlonosno vplivajo na ljudi. Heziod jih označi za posrednike med smrtniki in bogovi. Kasneje so mislili, da lahko pobožanstvene duše umrlih postanejo demoni. Filozofi in pesniki so pojem preoblikovali. Po Pindarju je vsak človek razpet med demonom dobrega in demonom zla, vsak od njiju pa simbolizira usodo posameznika. (Schmidt 1997: 53)

⁴⁸ *Vladimir Bartol v: Matevž Kos: Poskusi z Nietzschejem: Nietzsche in ničejanstvo v slovenski literaturi*. Ljubljana: Slovenska matica, 2003, 271–283.

najbližjim in spoštovanim. Želel je služiti njim, jim postati vodnik, a spozna, da so skup bedakov, zločincev in podležev. Človeštvo je sodrga, svojat, golazen in njegova izdaja je sramotna. Kot Cankar primerja narod s hlapci in obupuje nad človeštvom. A če Cankarju še vedno ostane končna iskrica vere z upanjem na rešitev, le-te pri Jugu žal ni več, Cankarjevo seme žal ni obrodilo zelenega sadu, vse je jalov cvet. Razočaranje nad svojim narodom je toliko večje, ker ga je toliko bolj ljubil.

Jugu se zdi zato samoumevno, da zapusti kraj, kjer nima več kaj iskati, čeprav večkrat ponovi stavek: »Pa se res ne izplača.«, namreč položiti roke nase. Njegov sogovornik takih prijateljevih misli ni vaje, zato je toliko bolj šokiran in ga od tega skuša odvrniti. Bartol torej jasno izreče in ponudi kot verjetno tudi misel o samomoru, vendar ga Jug sam popravi in dopolni, da je v smrtne nevarnosti stene prišel iskat pozabo za svoje žalostne izkušnje. S tem, ko premaguje stalne telesne in duševne napore, dokazuje, da ima živeti in preživeti še nek smisel. Glavni smisel v njegovem življenju mu je nudila ljubezen, ljubiti in biti ljubljen. Kot petošolec se je zaljubil v sošolko, kasneje kot vojak v Ljubljani pomaga svojemu dekletu v nesebičnosti pisati ljubezenska pisma za drugega, nazadnje pa se 4 leta pred smrtjo zaljubi v učiteljico z Otlice. Njuno ljubezen ima za popolno, čisto, dvignjeno nad vsakdanjo banalnost, harmonično, idealno in večno.

Med njegovim bivanjem in izpopolnjevanjem iz eksperimentalne psihologije pri prof. Benussiju v Padovi pa se njuna medsebojna popolnost začne razdvajati. Otlica je kot vasica v Vipavski dolini spadala pod italijansko nadoblast, kjer je šarmantnih, veseljaških, ljubezenskih avantur željnih italijanskih karabinjerjev kar mrgolelo. Simpatična mlada učiteljica postane žrtev njihovega dvorjenja, osvajanja, zapeljivih pogledov, kar pa za Klementa pomeni najhujšo izdajo njune čiste vzajemne ljubezni. Sramota je še toliko hujša za zavednega Primorca, ki je toliko napora vložil v združevanje Primorcev in skupen odpor proti fašističnemu terorju. Za človeka, ki je snoval delo o etiki, najvišji morali, je tako obnašanje veljalo za najhujšo podlost, nedostojnost in sramoto. Njegova prisotnosti v družbi se je hitro začutila, ljudje so ga spoštovali. Njegovo dekle pa se v tistem božičnem času v njegovi navzočnosti glasno smeji italijanskim dvournim dovtipom in perverznim šalam, dopušča celo dotikanje in otipavanje, čeprav ve, da je Klementu žensko telo sveto, namenjeno materinstvu in resnični ljubezni. Od takrat sta se v Klementu naselila obup in stud. Čeprav ga je dekle v pismih prosilo kesanja in odpuščanja, od svojih odločitev ni odstopal.

Glavne vzroke in dejavnike za zlo in narodno sramoto Jug vidi v tisočletnem hlapčevstvu našega naroda. Uboga in pokorna raja se vedno podreja tujemu gospodarju, zato je med njo toliko izdajalcev in hinavcev. Namesto da bi se zgledovali po Srbih, Angležih in Francozih, ki so vselej tujca imeli za slabšega, imamo Slovenci tuje blago a priori vedno za boljše in vrednejše. Zato je Jug tako občutljiv za teptanje lastne in narodove časti. Pravo nasprotje, vir pristne iskrenosti, edine prave ljubezni in resničnega zaupanja vidi v svoji materi. Kot Cankar, ki se je zavedal materine požrtovalnosti za svoje otroke, tako tudi Jug globoko spoštuje in čisla lastno mater, ki je v njegovem otroštvu beračila za družino, kasneje pa ga vedno skrbno pokriža preden odide v hribe, čeprav se tega sramuje in ji ne pokaže.

Sogovornik (Bartol) ga skuša pregovoriti, naj ne išče rešitve svojih najtežjih psiholoških problemov v skrajni nevarnosti, češ da mora še napisati svojo etiko in postati vodnik svojemu narodu in da bi s tem razžalil veliko svojcev, učencev in učiteljev. Vendar je Jug že izgubil vero v zaupanje, pravičnost in ljudstvo, za katerega je živel. Sam pa se sramuje in iskreno obsoja zaradi svojega eksperimenta s preprostim fantom Petrom, ki ga je speljal stran od samostanske poti, zamajal njegove temelje vrednot, da ja postal zajedljiv cinik. Navdušeno je opazoval psihološke spremembe v naivnem mladeniču, ki jih je povzročala Jugov demonska sla po vplivanju in imetju nadoblasti nad nekom drugim. Še več, spodbujal je svoje dekle, da je le-to Petra očaralo, in dovolil, da se je vanjo silno zaljubil. Ko je nesrečnik spoznal, da je bil le lutka v njegovih manipulatorskih rokah, je skoraj zblaznel od sramote. Jug se izkaže kot moralist z občutkom krivde in slabe vesti, ki se čuti odgovornega za svoja dejanja. Kos zato Jugov izkazani nazor poimenuje za tradicionalno humanističen, saj je prežet s skrbjo in delom za celoto človeškega. Kot tak pa kljub posameznim mislim, stavkom in namigovanjem na ničejansko filozofijo (prizadevanje za samoizpolnitev, dvig nad množico, volja do moči, samota, *živi nevarno*) ni pravi ničejanski, saj vedno deluje v prid drugemu in misli na drugega.

V zadnjih dveh razdelkih se prijatelja v pogovoru še zadnjič dotakneta bistvenih področij Jugovega raziskovanja. Osebnost človeka je sestavljena iz telesa in duševnosti, kjer pa je slednja žlahtnejši del, del, ki ostane, saj tudi Cankarjevi teksti in Kristusove misli ostajajo v naši zavesti s pomočjo besede. Sistematično vzgajanje volje je pomembno za utrditev značaja, saj bodo le najodpornější kos najtežjim težavam v življenju. Pomembnejša od volje pa je morala, ki je vodnik duševnosti in hrbtenica značaja. Jug vzajemnost vseh treh komponent

poda s prisposodobno ladje – človeka na vihnem morju življenjskih strasti, kjer so morala, volja in značaj kot krmilo in krmar. O tem je želel pisati v praktični etiki, kjer ni pravih in nepravilnih dejanj, ampak dobra in zla, zadnji sodnik pa je vedno človekova vest. Pri vsem tem pa mora človek ohraniti svojo čast. Jug Bartolu še svetuje, naj prijateljem v Ljubljani sporoči, da si za zgled vzamejo rod Izraelcev, katerih zavest, da so izvoljeno ljudstvo, je rasla ob vedno hujšem trpljenju, suženjstvu.

Zadnji odstavek je posvečen žalostni vesti o tragični smrti in pokopu v Mojstrani. Bartol in ostali Jugovi oboževalci nikakor ne morejo verjeti, da življenje tako preprosto teče dalje brez njegove prisotnosti, zato začnejo dvomiti v njegovo smrt, kar pa je že uvod v mistično, skrivnostno pojmovanje njegove smrti. Tudi sama oblikovanost stavkov, ki je zelo jasna, trezna, deluje kot trdna retorična kompozicija, kot poslovljni, vnaprej pripravljeni govor, kjer je vsak stavek kot citat. Kot Rebula tudi Bartol poseže po motivih iz svetopisemskega sveta (motiv trpeče matere, potrpežljivost izraelskega rodu, večnost Kristusovih besed), čeprav on sam ne izhaja iz krščanske tradicije in njenih vrednot.

3.2.2.2 Ostale novele

V ostalih novelah (*Zapeljivec pod steno*, *Na razpotju*, *Pozni zdravnik* in *Prebujenje*) se kot glavna oseba pojavi doktor Simon Krassowitz, ki je v nasprotju s Klementom Jugom fiktiven, izmišljen lik, ima pa nekatere tipične značilnosti realnega Klementa. Taras Kermauner v spremni besedi dopušča več možnosti o pravem izvoru in razlagi samega Krassowitza, saj bi to lahko bil avtor (Bartol) sam, kot ciničen in močan filozof-prerok pa bi to lahko bil tudi Jug sam, če bi seveda živel in vztrajal v svoji filozofiji dalje. Vsekakor pa sta Jug in Krassowitz povezana in se dopolnjujeta, kar je tudi značilnost Bartolovega stila pisanja, namreč preplet realnega in izmišljenega. Boris Paternu⁴⁹ pa Krassowitza označi za nekakšnega Jugovega učenca, ki živi in širi njegovo misel dalje. Matevž Kos pa opozarja, da nikakor ne smemo enačiti obeh likov in ju razumeti v istem kontekstu, zlasti v povezavi z Nietzschejem in njegovo doktrino. Citat *Živi nevarno!* moramo pri Jugu razumeti kot klic, ki vodi k samoizpolnitvi, očiščenju in možnosti za boljšo pot, pri Krassowitzu pa je to odraz skrajnega subjektivizma v ničejanskem svetu, ki so ga bogovi zapustili in kjer je vse resnično in dovoljeno.

⁴⁹ Boris Paternu: *Bartolov Al Araf* (Bartol: *Al Araf*, 325–338).

Nikakor Klement Jug in Simon Krassowitz nista ena in ista oseba, dejstvo pa je, da je na posameznih mestih njunega obnašanja, razmišljanja, zunanjih lastnostih možno potegniti očitne paralele. Bartol je kot znanec in prijatelj Juga dobro poznal, zato si dovoli ustvariti novo fiktivno osebo, v kakršna naj bi se Jug razvil, in z njo ustvarja in ohranja tisti Jugov *legendotvorni karakter*. Že v noveli *Zapeljivec pod steno* Bartol kot prvoosebni pripovedovalec napove dogajanje o osebi, okrog katere se spletajo razne bajke in legende. Ta človek je kot Klement po postavi majhen, vendar z impozantno glavo in visokim čelom, jasnih zelenkastih oči, kratkih las in naprej pomaknjene spodnje čeljusti. Podobnosti z Jugom so tudi v njegovem študiju filozofije po različnih evropskih mestih, včasih je bil drzen planinec, imel je že negativne izkušnje v ljubezni (spor s punco).

V pogovoru z deviško dušo študenta filozofije Božidarja Miklavca v kotu Aljaževega doma se razkrijejo njegovi pogledi na življenje, plezanje, ljubezen. Kot grški zapeljivalec mladine Sokrat tudi Krassowitz zapeljuje mladino, željno spoznanja, saj nedolžnega Božidarja prepriča, da je edina prava krepost moža pogum, živeti je potrebno v skladu z Nietzschejevim rekom *Živi nevarno!* in prav gore so tisto veliko preizkuševališče za premagovanje strahu pred smrtjo, ki ga lahko človek doseže le z lastnim spoznanjem. Edino vredno življenje je nevarno in polno tveganja, saj smrt tako ali drugače doleti vsakega. Zanosna, jasna in odločna misel prepričljivega zapeljivca mladega poslušalca tako prevzame, da naslednje jutro želi preizkusiti svoje spoznanje med stenami in prepadi. Njegova volja in pogum očitno nista še dovolj dozorela, saj se njegov vzpon konča s tragično smrtjo.

Bartol tako poveže Jugovo misel, da so gore prostor preizkuševanja in utrjevanja lastne volje, ki jo je širil med svojimi mladimi plezalskimi sovrstniki, s Krassowitzovim prepričevanjem, na drugi strani pa je prav Jug sam kot zagnani Božidar, ki se v navalu neustavljive volje in občutka, da se mu ne more nič zgoditi, smrtno ponesreči v triglavski steni. Kot da bi želel Bartol bralcu sporočiti, da je za Jugov padec kriva njegova lastna filozofija o premagovanju smrtnih nevarnosti, filozofija, ki jo je živel in oznanjal.

V sestavku *Na razpotju* je Krassowitz označen kot edini preživeli iz generacije *blaznih oz. prijateljev smrti*, ki še blodi po svetu. Tokratni nedolžni zapeljanec je Gregor Lokar, ki zaključuje svoj študij in se na razpotju zateče po nasvet k mističnemu Krassowitzu, za katerega se študentu zdi, da je kot novo telo za Jugovo nadnaravno voljo. Krassowitz razodene izkušnje s svojega razpotja, to je bila nesrečna strastna prva zaljubljenost v mladih letih, ki ga je silno zadela, celo zastrupljala Ampak v skladu s svojo filozofijo, da le tisti, ki se

zmore odreči nečemu, lahko doseže nekaj velikega, se v tem primeru zavestno odloči, da bo pretrgal to vez. Dekletu napiše neke vrste poslovilno pismo, ga odda svoji izbranki, nato pa hudo zbolí. Šele po par mesecih se zave, kakšno spremembo je to dejanje prineslo s seboj, saj je postal trezen gospodar nad samim seboj, celo popivanje s kolegi opusti. V zavestnem stanju ga ni ničesar več strah, še smrti ne, le v sanjah se mu lahko pripetijo čedne reči (kar je tipična Bartolova obsedenost s sanjami in hipnotičnimi stanji).

Elementi podobnosti z Jugovim življenjem niso samo v nesrečni boleštni zaljubljenosti, poslovilnem pismu, vztrajni abstinenci, zagrizenem študiju, pojmovanju smrti, ampak tudi v neposrednih navezavah z Jugovimi citati. V uvodnem delu se seznanimo z Jugovo klasifikacijo ljudi, ki so ali zvesti sebi in tako razočarajo okolico ali pa zaradi izpolnitve pričakovanj drugih izdajo sebe. V zaključnih stavkih pa Krassowitz opomni mladega Lokarja na Jugov zgled, njegove nauke in posledične vplive na mlade generacije. Čeprav so Juga nekateri krivili za tragične smrtne nesreče v gorah, pa vendar njegova misel še živi v mladih srcih, jim daje vero in upanje za dvig in obstoj nekdanj hlapčevskega naroda, kjer ni mesta za polovičarje, omahljivce in strahopetce. Paternu ugotavlja, da je Bartol z omembo bazoviških žrtev celo povezal protifašistični upor primorskih tigrovcev z uporniškimi duhom Klementa Juga. Kar ni tako presenetljivo ob dejstvu, da je Jug v 20. letih imel kar nekaj predavanj o vzgoji volje in človekovega duha po Primorski.

Za ponazoritev povezanosti narodovega obstoja in propada Bartol poseže v zakladnico slovenske literature in omeni Prešernov *Krst pri Savici*⁵⁰, ki je po njegovem začetek ideje o svobodnem narodu. Čeprav je nek narod majhen in v obupnem položaju, je od njega samega odvisno, ali bo ostal v hlapčevskem položaju ali bo vzel usodo v svoje roke, pa čeprav to pomeni smrt, ki pa je vsaj častna. Paternu v tem Bartolovem razmišljanju vidi prilagoditev radikalne nihilistične volje do moči slovenskim razmeram, kjer je narodnoosvobodilna volja do obstoja vezana na domačo prešernovsko duhovno tradicijo.

V zadnjih dveh novelah iz razdelka o zgodbah o Jugu in Krassowitzu, ***Pozni zdravnik*** in ***Prebujenje***, je glavni akter Sardanapal Bellé, pacient v umobolnici, ki piše zelo osebna, izpovedna pisma doktorju Krassowitzu v upanju, da mu bo ta pomagal priti na prostost. Korespondenca je enosmerna, saj bolnik zamenja pričakuje Krassowitzovo pismo, z izjemo ene same razglednice od njega ne prejme nobenega odgovora. Ostalim pacientom vzbuja lažno

⁵⁰ »Manj strašna noč je v črne zemlje krili, ko so pod svetlimi soncem sužni dnovi!« (Prešeren: *Krst pri Savici*).

upanje, prikazuje jim ga kot vsemogočnega rešitelja in odrešenika, ki bo nekega dne prišel in vse spustil na prostost. Večina novele je neke vrste poročilo iz umobolnice o vsakdanjih dogodivščinah zanimive bere pacientov, od pesnika avangardistične poezije, humornega Hrvata do izdajalskega primarija.

Čeprav se na prvi pogled zdi, da je očitno nekdanj dober prijatelj Krassowitz zapustil in pozabil na pošiljatelja pisem, pa Bartol z novelo *Prebujenje* dopolni to nedokončano zgodbo. Po izdaji in incidentu med bolniki se prvoosebniemu pacientu stanje silno poslabša in Krassowitz se končno pojavi pri njem v celici. Sardanapal predstavi svoje uporniško življenje in trmasto vztrajanje na napačni poti. Ko se zavoženega življenja zave, se skuša ubiti z zastarelim ciankalijem, a mu na srečo ni uspelo, pristane pa v umobolnici. S Krassowitzem spregovorita o smrti, za katerega je ta najzanesljivejša karta na življenjski poti, ki doleti vsakogar. In če nimamo več za kaj živeti, je bolje končati to življenje. V teh besedah ne najdemo več mogočnega in močnega Krassowitza oz. Juga, ampak je to že podoba Juga, ki ga poznamo iz opisov njegovih zadnjih dni, mračen, obupan, brezvoljen Klement. Bartol se še enkrat zateče v sanje, kjer Sardanapal kot v mladih letih hodi po čudovitih planinah. Ko pa se zjutraj prebudi, se z grozo spomni pogovora s Krassowitzem. Prebujenje v realno življenje nanj negativno vpliva, s pomočjo rjuh se v celici obesi. Ko Krassowitz izve tragično vest, ga prevzame melanholija in osamljenost, saj je Sardanapal bil eden poslednjih.

Obe zadnji noveli uvajata mota iz poezije perzijskega pesnika Omarja Hajama⁵¹, ki govorita o življenju kot enolični igri in o tem, kako je potrebno biti srečen brez pričakovanja kakršnegakoli plačila. S citati iz perzijske lirike nas Bartol že začne uvajati v arabski svet in seznanjati z njegovimi zakonitostmi. Nenazadnje je tudi njegovo najbolj znano delo *Alamut* postavljeno v islamski svet 12. stoletja, torej čas in prostor Omarja Hajama. Dodatna aplikacija na arabski svet pa je tudi še zadnja obravnavana novela, ki se posredno dotika Klementa Juga, to je *Al Araf* z uvodnim motom iz islamske svete knjige *Koran*.

S tem, da je Bartol novelo *Al Araf* umestil v središče celotne zbirke, ki je po tej noveli tudi naslovljena, ji avtor daje prav poseben pomen. Še zadnjič je glavna oseba Simon Krassowitz, ki ga Paternu označi za osrednjo intelektualno figuro Bartolove novelistike sploh, saj v njegove izreke in misli polaga svoja filozofska dognanja. Moto iz *Korana* bralcu pojasni, kje

⁵¹ Omar Hajam je perzijski pesnik refleksivne lirike, ki je svobodomiselna, zoper verske dogme, polna skepse in pesimizma, včasih pa tudi polna užitkov, mistike. Deloval je v 11. in 12. stoletju, je mojster pesniške oblike rubai, njegove pesmi so izšle v zbirki *Rubaiyat* (Janko Kos: *Pregled svetovne književnost*. Ljubljana: DZS, 1996, 25).

iskati razlago naslova novele, saj je Al Araf namreč zid spoznanja, ki se dviga med zlim pekлом pogubljenja in dobrim nebom vseh odrešenih. Na ta zid pa se bo dano povzpeli le izbranim, ki bodo zmožni doumeti pravo spoznanje in bodo imeli vpogled na obe strani. Krassowitzeva žrtev eksperimenta odpiranja oči je tokrat mlad in naiven Jernej Svetina, ki ga sam Krassowitz seznani s pokvarjeno lepotico Olgo in ga pahne v boleče ljubezensko razmerje z njo. Bralec je v prvem delu priča Jernejevi prvoosebni izpovedi, bolje rečeno njegovemu nagovoru oz. pismu dr. Krassowitzu, ki mu je slepo verjel in zaupal.

V drugem delu Krassowitz odgovarja na vse mladeničeve očitke in skuša natančno obrazložiti svoj namen. Z njim je izvedel svojevrsten eksperiment, ki naj bi mu odprl oči, namen je bil pripeljati razočaranega obupanca v načelni dvom in k višjemu spoznanju za ceno prvotne, otroške in naivne sreče, da bo lahko vzel usodo v svoje roke in zavladal nad sabo in drugim. Bartol s Krassowitzem ne ostaja samo na subjektivni, osebni ravni, ampak prestopa meje individualnega in vstopa v širšo, kolektivno zavest. Zopet poda primer iz slovenskega naroda, kako je dano spoznanje pomembno za naš lasten obstoj. Zgled naj nam bodo Prešernov pogum, pokončnost in neskromne velike ideje o svobodi naroda, do katerih pa lahko pridemo le prek spoznanja, zavedanja strahu in zmage nad le-tem. (Podoben strah in pogum je nekaj let kasneje doživel in opisoval tudi Bartolov sodobnik v istoimenski zbirki novel Edvard Kocbek.)

Mladenič spozna bistvo eksperimenta in namernega razočaranja. Zaveda se, da sedaj sam stoji na zidu spoznanja, saj nazaj v brezskrbno otroško stanje nikakor ne more, ima pa tudi že vpogled v lažne globine pekla. In čeprav ima v svojem predalu varno shranjeno bodalo, ga s porogljivim nasmeškom zavrže in z novo vednostjo živi naprej. Krassowitzeva žrtev tokrat ne konča tragično, ampak mu jo uspe miselno preoblikovati za novo, zavedajočo se generacijo. Vzorednico med Jugom in Krassowitzem lahko potegnemo glede psihološkega eksperimenta, saj vemo, da se je Jug na izpopolnjevanju v Padovi ukvarjal z eksperimentalno psihologijo. Podoben ljubezenski poskus pa je Jug izvedel na svojem kolegu Petru, ki se je zaljubil v njegovo dekle, seveda z Jugovim prigovarjanjem in lažnimi ljubezenskimi pismi, ki jih je pomagal celo on sam pisati svojemu dekletu, za kar pa se je na koncu svoje poti iskreno kesal.

3.2.3 *Alamut*

S podobnimi manipuliranjem z naivnimi in nedolžnimi mladimi človeškimi življenji se srečamo tudi v Bartolovem romanu *Alamut*, kjer pa je ničejanska filozofija nadčloveka, volje do moči, prevrednotenja vrednot in nihilizma še bolj izrazita. Pri Jugu je namreč ničejansko misel sicer moč slutiti, vendar Jug vseskozi ostaja še tradicionalno humanističen, vedno je njegova želja po moči in volji navezana na odnos do sočloveka, drugih, z lastnim vzponom želi pokazati dober zgled za vzpone drugih. Tudi ne moremo govoriti o radikalnem nihilističnem zanikanju boga in posledičnem kaotičnem razvrednotenju obstoječih vrednot, saj je Klement navezan na krščansko transcendenco in se občasno direktno sklicuje nanjo.⁵² Spoštuje tudi vse klasične vrednote, kot so zvestoba, odkritost, iskrenost, zmernost, najbolj pa seveda ljubezen.

Seveda pa zaradi ideje psihološkega eksperimenta, vpliva na mlade ljudi, motiva nedostopne gore, podobe nedosegljivega hrepenenja nekateri razlagalci iščejo povezanost Juga z *Alamutom*. Dušan Jelinčič je tako v dokumentarnem filmu *Mit o Klementu Jugu*⁵³ obrazložil svoj pogled na Bartolov roman in pravi, da je mogoče v Seiduni zaznati poteze Juga, mladi Ibn Tahir pa bi lahko bil njegov oče Zorko Jelinčič. Zagnani feidaji pa spominjajo na uporniške primorske tigrovce, ki se navdušujejo nad drzno mislijo, da Slovenci lahko dosežemo vsestransko priznanje le z močjo, ne pa s sentimentalnostjo. Tudi v eseju ob stoletnici rojstva Vladimirja Bartola *Moč ideje ali ideja moči?*⁵⁴ taisti tržaški avtor ugotavlja podobnosti z resničnimi Bartolovimi prijatelji. Poleg manipuliranja Hasan Ibn Sabe z ljudmi v imenu višjega cilja, siloviti volji po moči, ki se odraža tudi v težnji po modrovanju in odrezavi govoric se podobnost z Jugom kaže še v Seidunovi izobraženosti, saj je znanstvenik, filozof in humanist obenem. Mladi gorečnejš Ibn Tahir pa zrcali značajske lastnosti Zorka Jelinčiča, saj je vedoželjnejš, ki želi pogledati čez, mestoma nežna duša in človek argumentiranega dialoga.

⁵² V svojem spisu *Slovo od gimnazije* je npr. hvaležen Bogu, da je poslal prvo svetovno vojno, večkrat se spomni trpeče matere in krivic.

⁵³ *Mit o Klementu Jugu* je dokumentarni film, ki ga je TVS 1 predvajala 27. 11. 2006.

⁵⁴ Razmišljanje najdemo v publikaciji Dušan Jelinčič: *Eseji z zahodnega roba*. Maribor: Litera (Nova znamenja, 12), 2005, 51–62.

3.3 Drago Jančar

Drago Jančar (1948) je eden najbolj dejavnih in prevajanih slovenskih pisateljev, ki je za svoje literarne stvaritve prejel več slovenskih in mednarodnih nagrad. Poleg priznanih domačih nagrad – Prešernova nagrada za življenjsko delo (1993) in nagrada Prešernovega sklada, Grumova in Pulitzerjeva, kresnik za romana *Katarina, pav in jezuit* ter *Zvenenje v glavi*, trikratna Rožančeva nagrada za najboljši esej (*Razbiti vrč*, *Egiptovski lonci mesa*, *Duša Evrope*) – je dobitnik tudi prestižne Herderjeve nagrade za književnost leta 2003. V svojih delih skozi metaforo in grotesko zavzema kritično distanco do političnega dogajanja, civilne družbe in splošne človekove etičnosti.

Že v študentskih letih (študiral je pravo) se je zavzemal za svobodo kritičnega duha, kar ga je pripeljalo do spora s takratno oblastjo in krajšega priprtja. Iz rodne Maribora, kjer je sodeloval pri *Katedri* in *Večeru*, se preseli v Ljubljano, postane sodelavec Viba filma, urednik in tajnik Slovenske matice, predsednik Slovenskega centra PEN (1987–1991), ko je s svojimi teksti veliko pripomogel k slovenski osamosvojitvi. Bralcem so najbolj znani romani *Galjot*, *Katarina, pav in jezuit* ter *Zvenenje v glavi*, drame *Veliki briljantni valček*, *Zalezujoč Godota*, *Disident Arnož in njegovi*, *Klementov padec* in eseji (npr. *Duša Evrope*)⁵⁵.

3.3.1 Drago Jančar in Klement Jug

Na prvi pogled sodobni pisatelj Jančar z Jugom nima neke neposredne povezave. Če pa pogledamo globlje v njuni življenji, ustvarjanje in temeljne nazore, lahko najdemo med njima vsaj nekaj skupnih točk. Podobno kot Bartola tudi Jančarja zanimajo nenavadni, posebni, svetovljanski intelektualci, ki so svobodne svetovne duše, doma so povsod in vidijo malo dlje kot samo do roba domačega dvorišča. Prav zato, ker se zavedajo tudi pomena drugih, tistih zunaj, znajo še bolj ceniti lastno, domače, ki se pri Jančarju največkrat veže na narodno in jezikovno zavest, ponos in obstoj, v trdni navezanosti na tradicionalne etične vrednote. Jančar pri Jugu opazuje ravno njegov notranji boj med ljubeznijo, etiko in narodno idejo.

Zanimiva pa je še ena povezanost, ki izhaja iz časa nastanka obravnavane drame. Gre za leto 1988, čas Jančarjevega predsedovanja društva PEN, ustvarjanja pri *Novi reviji*, kulturnega boja in udejanjanja t.i. prešernovske strukture, ko je literatura še enkrat v zgodovini slovenskega naroda odigrala pomembno konstitutivno vlogo pri nastajanju nove samostojne

⁵⁵ http://sl.wikipedia.org/wiki/Drago_Jan%C4%8Ddar (20. 12. 2006)

države. Podobno kot si je Jug v 20. letih prizadeval za osamosvojitve primorskega ozemlja izpod sovražnih fašističnih rok, tako se več kot 60 let kasneje slovenski ustvarjalci z Jančarjem trudijo za demokratično samostojnost slovenskega naroda. Oba torej poleg tradicionalno humanističnega koncepta družijo tudi skrb za narodovo trdnost, neupogljivost in samostojnost. Je pa to tudi čas t. i. renesanse Vladimirja Bartola, ko na novo odkrivajo, prebirajo njegove tekste, zapuščino in se zlasti mlada generacija začne zanimati za ta pisateljski fenomen. Med drugim se tako seznanijo z Bartolovimi liki, prijatelji, med katerimi Klementu Jugu in legendarnim anekdotam o njem pripada prav posebno mesto, saj je v času iskanja in potrjevanja mogočnosti slovenskih korenin vsak narodni junak zaželen in zelo cenjen.

3.3.2 *Klementov padec*

Gre za dramo, ki jo najdemo v publikaciji Jančarjevih *Treh iger*, Andrej Inkret⁵⁶ pa v spremni besedi v omenjeni knjigi označi vsa tri dramska besedila za tragikomedije, s čimer se lahko strinjamo, saj se v danem besedilu srečamo z osebno junakovo tragedijo, ki pa ni več klasična aristotelovska antična tragedija, ampak se nagiba bolj k moderni drami 20. stoletja z antijunakovimi notranjimi boji, in tudi komičnimi, ironičnimi prvinami. Vsekakor gre za poseben tip dramskega besedila, ki temelji na resnični biografiji glavnega akterja, opira se na njegovo literarno zapuščino, korespondenco, dokumente, kar drami daje pridih verodostojne zgodovinske resnice.

Poleg notranjega ritma klasične dramatike so v *Padcu* pomemben vezni element tudi prvine moderne drame⁵⁷, kot so sanjski prizori in vpliv njihove jasnovidnosti na dogajanje, podajanje filozofskih idej na odru, rušenje odrske iluzije, kjer avtor že na začetku poda razplet zgodbe, različni analitični pogledi v preteklost in poljubna, kronološko nedosledna sinteza le-teh, preplet Jugovega in sodobnega moralnega in individualnega skepticizma, medbesedilno navezovanje na ostalo literarno tradicijo (Gradnikova poezija, parafraze iz *Visoke pesmi*).

Kot pri Bartolu so sanje tudi pri Jančarju pomemben kompozicijski del, ki se pojavijo na dveh ključnih mestih v drami, obakrat pa sanja Milka o Klementu. Prvič razlaga svoje sanje v 11. prizoru 1. dejanja, kjer se ji razodene smisel Klementovega plezanja visoko nad njo, v steni. Drugič pa Klementu pripoveduje o svojih sanjah ob koncu drame, ko sta zadnjič skupaj na

⁵⁶ Andrej Inkret: *Jančarjeve tri tragikomedije* v: D. Jančar: *Tri igre*. Ljubljana: MK, 1988.

⁵⁷ Deloma se tu sklicujem na klasifikacijo modernih elementov Tanje Skok v njenem diplomskem delu *Klementov padec*.

klopci v parku in že govorita drug mimo drugega. Gre za vzporedno komunikacij, ki pa se končno izkaže za zelo povezano. Klement govori o starodavnih mitih⁵⁸, kjer je ljudem še bilo dano splezati na goro in od tam poleteti v nebo, kar pa je danes med propadajočim človeštvom prava redkost, uresničljiva le s smrtjo, Milka pa mu poroča o svojem letenju v sanjah, dvigne se nad razmetano pokrajino v visoke stene, kjer je hladen Klement, ki mirno zabija kline. Ona želi spregovoriti, a izrečene besede prinašajo s seboj slutnjo, da se bo nekaj zgodilo. Tako sanje napovedujejo, naznanjajo prihodnost, so racionalno nerazložljive, prinašajo pridih lirskega, Klement pa jih s svojo razlago letenja in smrti razumsko dopolnjuje.

V nekaterih literarnih kritikah je drama upravičeno označena za filozofsko dramo, saj se večina glavnih tem razkriva v odnosu do Jugove filozofske misli. Že 2. prizor prinaša dogajanje v filozofski predavalnici, kjer imajo nekateri mladega izjemnega intelekta za čudaka, ki ima s svojo zagnano prepričljivostjo neznanski vpliv na svojo generacijo. Njegova filozofija je polna tveganja, drznosti, pustolovstva in visoke etike, ki jo udejanja in preizkuša z izzivanjem nevarnosti v strmih stenah (za primer poda zimsko izkušnjo z Jalovca, kjer je čudežno preživel z zavestjo, da bo svoje izzivanje smrti nekoč moral plačati), kamor pa ne odhaja iskat smrti, ampak si je v smrtnih nevarnostih potrebno utrditi svojo življenjsko moč in značaj, s katerima lahko posameznik kaže jasno smer drugim, zlasti pa narodu. Na tej poti ni prostora za banalno užitkarstvo, ampak je bistvena težnja k popolnosti z asketsko odpovedjo vsakodnevnim razvadam malomeščanske okolice (njeni tipični predstavniki v drami so Sonja, Albert in Plesalec), kot so popivanje, kajenje, ples, teater, grizljanje piškotov ob domačem čaju, obiranje pečenega piščanca.

Tudi skozi Jugov odnos do ženske, ljubezni in smrti seva njegova filozofija. Čeprav mora človek na ključna življenjska vprašanja najti odgovor najprej sam s svojo glavo in srcem, pa je vseeno bistven njegov odnos do sočloveka, tako v plezalski navezi med prepadnimi stenami kot v navezi z ljubljeno žensko. Tako kot je stena nevarna in čista, korekten in spoštljiv odnos do soplezalca pa ključ za plezalski uspeh, tako mora biti čista tudi ljubezen do ženske, od katere Klement zahteva močno, dejavno ljubezen in razumevanje njegove duše. Prezir do banalnih vsakdanjosti velja tudi za ljubezen, saj le-ta ne sme zapasti v nagonsko spolnost, zato Jug ne prenaša Milkinega koketnega obnašanja v družbi, kakor do sebe je tudi do nje izredno strog. In čeprav je njegovo splošno mnenje o ženskah kot primitivnih bitjih, nesposobnih

⁵⁸ Jančar parafrazira M. Eliadeja in njegovo razlago mitov, simbolike gore, vzpenjanja nanjo, letenja, na kar avtor bralca opozori že v uvodni razlagi, z motivom letenja pa se srečamo tudi pri pojmovanju plezalčevega padca, ki ni padec, ampak je let, ki dvigne le redke nad povprečneže.

abstraktnega mišljenja skoraj poniževalno in oznanjanje misli, da se lahko zaljubi vsak tepec in smet, se vendarle zaveda, da se brez dejavne ljubezni posameznik ni sposoben dvigniti višje, zato se tudi sam prav preprosto in enostavno zaljubi. Klement se torej za najbolj ranljivega izkaže prav na področju ljubezni, na eni strani kot ljubeče in nežno melanholično zaljubljeno bitje, na drugi strani pa kot demoničen oblastnež in trezen nadčlovek, ki prisega na samoto in ustvarja kaotične situacije.

Kakšno moč ima ljubezen, pa najlepše demonstrira psihološki eksperiment, ki ga Klement in deloma Milka izvedeta na naivnemu Ignacu. Čeprav gre za namerno izzvano ljubezensko čustvo, pa prav to občutje in kasnejše spoznanje o lažni ljubezni prinaša mlademu zaljubljenцу prebujenje in možnost razvoja njegove osebnosti. Ignac je namreč podoben liku Petra v Bartolovi noveli *Zadnji večer*, kjer Klement mladega semeniščnika privede do tega, da se ta zaljubi v njegovo lastno dekle in ji celo pomaga pisati ljubezenska pisma zanj⁵⁹. Klement je videl, da je Ignac v semenišču izgubljen, zato v njem prebudi ljubezen, ki ga bo vodila do višjih ciljev. Iz njega se ne norčuje, ampak mu z novim spoznanjem želi utrditi voljo in značaj. Klementovo priznanju ob koncu, da je Milkino goreče ljubezensko pismo zložil on sam in Ignaca tako spodbujal v njegovih ljubezenskih čustvih, ga sicer užalosti, vendar postane bolj trezen, preračunljiv, vest o Klementovi smrti prebere hladno in jasno. Eksperiment je uspel, saj Ignac odreagira mirno, trezno, brez kakršnekoli čustvene prizadetosti.

Ljubezen pa je nerazdružljivo povezana s koncem človekovega življenja, s smrtjo. Poleg slutnje v sanjah nov namig avtor ponudi v 6. prizoru, ko Klement v svoji sobi vadi prstne oprimke, a mu ob prihodu ljube Milke zdrsne in obleži na tleh. Istočasno pa Milka prebere sestavek iz njegovih zapiskov, da če človek postane odvisen od strasti, je dana nevarnost, da zgrmi na tla njegov značaj (Jančar 1988: 145). Nekoč je v steni že skoraj omahnil, pa ga je takrat le spomin na ljubljeno osebo ohranil pri vztrajanju. Na koncu pa se eros, ki je demon med minljivostjo in neskončnostjo, kot v Gradnikovi pesmi poveže s tanatos, saj prav ljubezen in razočaranje nad njo Klementa pripelje do nepremišljenega odhoda v steno in posledične tragične smrti. O smrti oz. samomoru⁶⁰ pa spregovori ob presenetljivem

⁵⁹Naj omenim, da v Jančarjevi Milki najdemo poteze dveh resničnih Jugovih deklet, obe z imenom Milka. Prvi je pomagal pisati ljubezenska pisma, druga pa je njegova zadnja ljubezen, nad katere lahkim obnašanjem je zaradi svoje visoke etičnosti tako silno razočaran. Kar se je v resnici dogajalo z Jugom, je trajalo dejansko tri leta, v drami pa se vse zgodi v enem poletju, tik pred Jugovim padcem.

⁶⁰ Jančar že v predgovoru k drami obrazloži, da se tu opira na Leva Milčinskega in njegovo publikacijo *Samomor in Slovenci*, kjer le-ta kot obliko indirektnega samodestruktivnega vedenja (ISDV) navaja tudi vrhunski

prijetljaju, ko se s pesnikom Gregorjem po nekem uspešnem literarnem večeru vrneta v stanovanje, in Klement nepričakovano iz omare potegne pištolo in jo nameri prijatelju v obraz. Takrat mu pove svojo izkušnjo o tem, kako se je hotel ustreliti, pa nima zato dovolj poguma. Tudi v gorah je bil že na robu samomora, pa se vsakič znova uspešno izvleče, kar mu prinaša spoznanje, da se šele v bližini smrti zares zaživi. Slutnjo smrti bi pozoren bralec lahko našel tudi v razpoloženju, ki ga prinaša nenehno opominjanje na čudno avgustovsko vreme, saj je preveč jesensko, mrakobno, deževno in megleno za ta letni čas.

Poleg Milkinih sanj in pesimističnih vremenskih napovedi določeno lirično vzdušje v drami pričara tudi Gradnikova poezija. Alojz Gradnik je kot Primorec in umetniški kolega bil Jugov znanec in prijatelj, zato Jančarjeva odločitev za citiranje prav njega ne preseneča. Njegova pesem *Večer je, večer*⁶¹ se v drami pojavi kar trikrat. Na začetku jo Klement direktno napove, citira na pamet in uporabi kot pomemben poetičen element v skonstruiranem pismu, ki ga pomaga napisati svojemu dekletu. Večer je namreč pomemben del dneva, saj prinaša tesnoben občutek med dnevom in nočjo, in prav to vznemirjenje želi Klement prebuditi v zaljubljenemu Ignacu. Njegov namen je dosežen, saj Ignac Milki vztrajno prinaša dišeče rože, s seboj nosi Gradnikovo poezijo in jo ob nekem srečanju zbranim celo želi prebrati, vendar ga Klement zaustavi. Tretjič pa Gradnikove verze na koncu drame zamrmra osamljena Milka, le da jih tokrat prekine jutranje ptičje petje, ki že naznanja novo jutro in nov dan. Gradnikova poezija je torej kot medbesedilni element, ki izhaja iz postmodernistične misli, kjer je literatura kot kolaž drugih literatur, in Jančarjeva drama je nastala prav v času slovenskega postmodernizma.

Prisotnost sodobnega načina pisanja lahko najdemo tudi v poigravanju z napovedjo Jugove življenjske poti, če bi se njegovo življenje nadaljevalo. O tem premišljujeta v 3. prizoru 2. dejanja profesor in njegov študent Gregor. Nad oddano obsežno disertacijo, ki jo je Klement strastno pisal po cele noči, bodo vsi navdušeni, vendar profesor meni, da ničejanska⁶² norost vodi v nasilje, padel bo v povprečno vsakdanje družinsko življenje, oženil se bo, imel otroke in postal še bolj suhoparen formalist kot je profesor sam. Bralcu se poraja teoretično

alpinizem Klementa Juga. Pri ISDV se posameznik z odvečno energijo niti ne zaveda samouničevalne težnje, želi pa si srhljivega vznemirjenja, nevarnega in smrtnega tveganja, kar ogroža in skrajšuje njegovo življenje (Milčinski 1985: 64–78).

⁶¹ Pesem je prvič objavljena v pesniški zbirki *Pot bolesti*, ki je nastala leta 1922 (Gradnik: ZD II, 1986).

⁶² Pri Jančarjevem Klementu lahko najdemo posamezne navezave na ničejanskega nadčloveka, saj ga večkrat imajo za kaotičnega čudaka z demonskimi prebliski, ki se zanaša zgolj na svojo moč in zasebne moralne vrednote. V drami celo kot Herman Celjski Antona Novačana pred odhodom v samotno steno parafrazira stavek iz očenaša, ko pravi, da naj se zgodi *moja* volja (Jančar 1988: 186 in Kos 2003: 219).

vprašanje, ali bi se to res zgodilo, če Klementa ne bi pokončala stena. S takimi mislimi se ne ukvarja kar kdorkoli, ampak Jugovi najtesnejši filozofski prijatelji, njegov mentor in sostanovalec, od katerih gre upravičeno pričakovati trezno in razumsko razmišljanje, kar jim daje poseben pomen in veljavo.

Kot Milka, Klement in profesor je tudi Gregor dejanska, resnična oseba, le da ne nosi pravega imena, ampak se za njim najverjetneje skriva Jugov prijatelj Vladimir Bartol. Znano je, da je kot Jug tudi Bartol želel biti vsaj na enem področju prvi in voditi množice. Če je primat v plezalstvu in filozofiji pripadel Jugu, je Bartol želel uspeti v literaturi. Gregor je sicer skozi Jančarjevo perspektivo predstavljen še kot neznan, ne ravno cenjen pesnik, vendar v času nastanka drame Bartol še ni dosegel tiste literarne slave, kot jo ima danes, zato je taka podoba razumljiva. Ob Klementu se počuti močan in sposoben, da bi šel z njim steno, se je pripravljen odreči tudi svojemu pisanju pesmi in uživaškemu popivanju. Vendar za vzornika Klementa to ni dovolj, saj po njegovem ni pripravljen na vse. Koliko mu je Klement resnično pomenil, izvemo šele iz njegovega vehementnega monologa po smrti, tik pred koncem drame, kjer je lepo videna tudi Bartolova misel iz njegovih esejev o Jugu. Čeprav je Jug strmoglavil in končal z razbitim čelom (kot poraz njegove misli), ostaja dokument svobodne, nove borbene generacije, ki si naj svojo voljo krepi na preizkuševališču v planinah, le s tveganjem in nevarnim življenjem je moč zmagovati⁶³.

Tudi zunanja zgradba drame ima značilnosti moderne drame, saj gre za dvodejanko s skupaj 23 prizori. V prvem delu se srečamo z Jugom, ki je razpet med predavalnico, svoje in Milkino stanovanje, ter njegovim odnosom do oseb, ki se na teh prizoriščih nahajajo. Če se s kakšno družbo in njenimi moralnimi pogledi ne strinja ali pa mu le-ta ni všeč, preprosto razdre zbrane in jih prežene. V drugem dejanju pa je Klement povezan z nenehnim prihajanjem in odhajanjem, kar nakazuje njegovo zbeganost in nemirnost. Če se v malomeščansko povprečnosti ne počuti zaželenega, se preprosto odmakne sam. Hlad, ki ga prinaša s planin, se razširja v njegovo notranjost. In če je bil ob koncu prvega dejanja še sposoben strastnega slačenja in otipavanja svojega dekleta, v drugem dejanju ne premore niti več pristnega zaljubljenega iskrivega pogleda. Določeno statičnost in cikličnost pa na drugi strani prinaša kompozicijski element, ki začetek povezuje s koncem, saj je začetni Milkin monolog v bistvu končni razplet v drami. Milka se z zlomljeno peto plesnega čevlja v zgodnjem jutru znajde sama na klopici v parku, kamor se s svojimi mislimi zateče s plesišča. Navdaja jo

⁶³ Gregorjev monolog najdemo v 9. prizoru 2. dejanja (Jančar 1985: 200), podobnost z Bartolovimi stavki pa v njegovem eseju *Veliko preizkuševališče*.

melanholično občutje, ko je za ljubim ostalo le še znanstveno analiziranje njegovega poslovilnega pisma in čaščenje planinskega štrika.

Jančarjeva podoba Klementa Juga je podoba človeka⁶⁴, ki neprestano vznemirja in obsoja ljudi okoli sebe, ne prenaša sebičnežev in užitkarjev, kritizira vsakogar, ki ne sledi njegovim ekstremnim etičnim merilom. Zdi se, da je Jančar želel na svojevrsten način predstaviti lastno videnje in doživljanje Jugove osebnosti, ki se je ujela v malomeščanski vsakdanjik razvijala in odražala v odnosu do soljudi. Njihova povprečnost in malodušje sta ga utesnjevali, edini možen pobeg trpečemu individualistu predstavljajo strme stene daleč stran, drzni podvigi in mogoče tudi smrtni let.

Klementov padec je bil napisan posebej za Mestno gledališče ljubljansko, kjer je bil v sezoni 1987/88 tudi uprizorjen (režiser Janez Pipan, glavna vloga Janez Škof), v lanski sezoni pa je doživel še eno uprizoritev v koprskem gledališču (režiser Jaka Ivanc, glavna vloga Rok Vihar). Prva uprizoritev je sprožila val različnih kritik in odmevov. Znana je debata med kritikom Andrejem Inkretom in Janezom Pipanom, ki je sprožila tudi plaz pisem bralcev, zanimivi pa so tudi planinski in alpinistični odmevi ljudi, ki so osebno poznali Klementa in njegovo planinsko miselnost. Le-ti so prezrli avtorjev pojasnjevalni uvod o svobodnem ravnanju z dokaznim gradivom in umetniško svobodo oblikovanja literarnega dela ter so dramsko besedilo sprejeli kot žalitev in manipulacijo z malim bogom slovenskega plezalstva, saj je Klement iz previsnih sten, kamor edino spada, prestavljen na trdna, realna tla umazane človeške družbe.

⁶⁴ Jančar nekje *Klementov padec* označi za dramo o Ikarju na tleh, ves čas je dogajanje v dolini, stanovanju, predavalnici, torej daleč od strmih sten.

3.4 Tone Svetina

Tone Svetina je slovenski pisatelj, ki v svojem tradicionalnem realističnem načinu upodablja predvsem življenje v planinskem okolju in čas 2. svetovne vojne, ko je iz mobilizacije Nemcev pobegnil k partizanom in se udeležil NOB. Po vojni je bil v raznih političnih in upravnih službah, po upokojitvi leta 1965 pa se je ukvarjal predvsem z literaturo in kiparstvom. Njegovi romani, črtice in povesti (*Ukana*, *Volčiči*, *Stena*, *Med nebom in peklom*, *Orlovo gnezdo* ...) nastajajo na podlagi lastnih izkušenj iz alpinističnega in vojnega sveta, zato so dogodki resnični in delujejo prepričljivo. Vojno-zgodovinski roman *Ukana* je kot dokument vojnega dogajanja NOB bil nekaj časa celo najbolj priljubljena domača knjiga, ki je bila prevajana, dramatizirana in prirejena za slikanico. Objavljal je tudi v publicistiki, znani so njegovi komentarji, razmišljanja, poročila v *Planinskem vestniku*.⁶⁵

3.4.1 Tone Svetina in Klement Jug

Čeprav Tone Svetina Klementa Juga osebno ni poznal, saj se je rodil leto dni po Klementovi smrti, se njuni življenji na nekaterih točkah stikata. Obema je namreč tragična izkušnja vojne (Jug je doživel 1. svetovno, Svetina pa 2. svetovno vojno) pustila grenak priokus. Kot mladeniča, dovzetna za družbene, etične, politične in nacionalne probleme, ju je nesmiselnost vojne izoblikovala v močna in trdna subjekta, ki se soočenja s smrtjo nista več bala. Na ruševinah starega mora vznikniti sodobni moderni človek, ki išče ravnovesje in krepitev svojih moči. Prostor za kultiviranje duha in volje najde kot Jug tudi Svetina v samotnih, nedotaknjenih slovenskih stenah, kjer soočenje in izzivanje smrti pomeni iskanje in čaščenje življenja. Vzgojiti je potrebno pogumno mlado generacijo planincev, ki se bodo zavedali duhovnih, kulturnih in družbenih problemov alpinizma in njegovega pomena za narodovo eksistenco.

Poleg vojnega doživetja in idejnega nazora planinstva v povezavi z narodotvorno vsebino ju povezuje še njuno znanstvo z enim izmed slovenskih največjih alpinistov Jožo Čopom. Oba sta občudovala njegovo požrtvovalnost, moč in pogum, Jug ga je sicer poznal zgolj kot svojega poštenega sotekmovalca, Svetina pa je bil deležen tudi njegovega povojnega pedagoškega dela v triglavske stenah, kamor je izkušeni Čop vodil mlade alpinistične rodove. Čeprav je Čop slovel po svoji razumski preudarnosti, gotovosti in ne pretiranemu izzivanju smrtne nevarnosti, pa se Svetina ni zgledoval po njegovem nazoru, ampak bolj po

⁶⁵ *Slovenska književnost*. Ljubljana: CZ, 1996, 439.

Jugovem pojmovanju smrti v stenah. O Bučerjevi nesreči v triglavski steni poroča v sestavku *Nesreča v severni steni Triglava v PV*, kjer ga je ravno silen strah pred smrtjo napolnil z močno voljo po življenju, saj po njegovem mnenju le doživetje smrtne nevarnosti okrepi samozavest o bivanju.⁶⁶

3.4.2 *Stena*

Svetinova *Stena* je nastala ob 80-letnici Planinskega društva, posvečena pa je še velikemu alpinistu, gorskemu vodniku in reševalcu Joži Čopu, dr. Klementu Jugu in vsem, ki so v triglavski severni steni iskali sanje in našli smrt. Spada med planinsko literaturo, ki se je zelo razmnožila, prav zaradi množične produkcije deloma izgubila svojo ceno in se približala trivialnim žanrom. Sam avtor roman označi za epsko-psihološki, kjer je osrednja osebnost alpinist Joža Čop. Srečamo se z njegovimi soplezalci, prijatelji, ki se spopadejo z različnimi življenjskimi problemi: od alpinizma med obema vojnama, narodne ohranitve, socialistične revolucije do vsakodnevnih ljubezenskih težav in neizbežnega soočenja s smrtjo. Roman je napisan kot tretjeosebna pripoved s personalno perspektivo, poglavja so naslovljena, imajo uveden moto, navadno je liričen kot krajša pesem, in so razdeljena na oštevilčene razdelke.

Roman nosi pravi naslov, saj se celotno dogajanje v njem vedno odvija v povezavi s steno. Je prostor preizkuševanja plezalskih zmožnosti, mesto prvih ljubezenskih zmenkov, bojišče najhujših vojnih bitk, v odnosu do nje pa se odraža junakov pogled na svet, dojemanje ljubezni, ženske, smrti, naroda in samega sebe. Stena predstavlja nedotakljivo, sveto stvar, ki jo je potrebno spoštovati, njeno skrivnost pa doumejo jo le izbranci.

Klement Jug ni glavna romaneskna oseba, se pa v romanu večkrat pojavi in bistveno poseže v splošen potek. Omembe njegovega imena bi lahko razdelili na dva dela, in sicer nastopa kot eden izmed slovenskih alpinistov v 20. letih, ki je fizično prisoten, največkrat pa med plezalci zaživi pozitiven spomin nanj, na njegovo filozofijo in nesmiselno tragično smrt. Že uvodno posvetilo romana je namenjeno med drugim tudi njemu in vsem ostalim, ki so v steni iskali sanje in našli smrt. Prav nanje se v težkih trenutkih nemogočega plezanja, v bližini smrtne nevarnosti vedno spomni tudi Joža Čop, saj je večino triglavskih žrtev poznal in jih celo reševal.

⁶⁶ V tem poglavju se deloma naslanjam na spremno besedo Tineta Orla v Svetinovi *Steni* (Svetina: *Stena*. Ljubljana: CZ, 1973, 463–481).

Ena izmed njih je tudi Klement, s katerim se Čop prvič sreča na sosednji gori Triglava, Stenarju, od koder so si mladi plezalci ogledovali severno steno in iskali možne prehode skozi njeno uganko. Steni se je približeval previdno, kot fant dekletu, saj se je bal, da bi jo prestrašil ali užalil. Prvi pogled na majhnega, a močnega in žilavega mladeniča, s kratkimi lasmi in svetlo zelenimi očmi naredi na Čopa dober vtis, še posebej pa ga prevzame Jugova neomajna misel o narodnem pomenu prvenstvenih smeri v triglavski steni, kjer bodo mlade slovenske generacije lahko dokazovale svojo moč, voljo in smisel. Če je pri Bartolu stena veliko preizkuševališče, pa je pri Svetini veliki poligon za urjenje poguma in zavesti. Čeprav smo kot narod številčno majhni, moramo po svojem duhovnem bistvu biti in ostati veliki. Čop je takoj začutil, da je *strašen v svoji volji*⁶⁷ in zato vreden vsakega spoštovanja.

Ob prvem srečanju si obljubita, da bosta nekoč plezala v skupni navezi. Po skupni plezalski turi, ko Jug, Čop, Kveder in Volkar preplezajo severno steno (po kaminih v Tumovi smeri), pa spoznata, da zaradi skupne značajske poteze ne moreta sodelovati. Oba namreč želita plezati prva, biti vodja naveze, to mesto pa pripada zgolj enemu. Čop je tudi izredno preprost, delavski človek, uživa v humorju in veseli družbi, Jug je zato zanj preresen in zakompliciran, njegove misli so preveč filozofske zapletene, veseljaški družbi se izogiba, je samoljubni samotar. Druži ju pa skupna gorska duša in silna ljubezen do stene. Zanimivo pa je tudi to, da imata oba dekle onkraj meje, na okupiranem slovenskem ozemlju, saj je Čop zaljubljen v Korošico Tinco, Jug pa v učiteljico Milko s poitalijančene Otlice.

Jugov značaj se odraža tudi v odnosu do stene in plezanja. Najraje tako pleza sam in v tišini, znane so njegove samotne ture na Jalovec, Škrlatico, Mlinarico, Razor ..., kjer najbolj uživa v nemogočih vremenskih razmerah, ki podvige otežujejo in naredijo zmago nad preplezano steno še slajšo. Hkrati pa se zaveda, da bodo le s tovariši in skupnimi plezalskimi akcijami zmožni zmagati in nekaj doseči, zato spoštuje vsakega člana v navezi, vedno pa hoče plezati prvi. Zaradi slabše orientacije v steni se večkrat prenagli in tvega preveč, kar pa s svojo žilavostjo in mišičasto postavo uspešno popravi. Njegova plezalska etika se kaže v skrbi, da bi sprožili čim manj nepotrebnega kamenja, v steni naj bo tudi čim manj vsiljenih posegov, kot so pretirano zabijanje klinov in varovanje z vrvjo. Preplezanje nedolžne in nedotaknjene stene je brez neobvezne pomoči seveda več vredno.

⁶⁷ Svetina: *Stena*, 67.

Podoben odnosu do stene je tudi odnos do ženske⁶⁸, saj njena cena narašča z njeno pokončnostjo, čistostjo, nedotaknjenostjo in zahtevnostjo. Tako Čopu kot Jugu se večkrat zastavljajo vprašanja, ali je pomembnejša stena sli ženska, kaj postaviti na prvo mesto in ali je moč ugoditi obema hkrati. Zavedata pa se, da sta obe pomembni za moško življenje, saj sta kot dve ljubezni v eni sami. Stena širi globine duha in vzgaja človekov značaj, ženska pa je edino bitje, ki lahko moškemu podari otroka in očetovstvo in ga tako vključuje v narod. Na eni strani Jug vztraja pri dejavni ljubezni, saj je človek po njegovem vreden le toliko, kolikor je sposoben ljubiti, na drugi strani pa mora biti plezalec, ki skuša doseči nekaj izrednega, brez vsakršne obveznosti, tudi brez ženske.

Če pa se je ženski že predal, zahteva kot Jančarjev Klement od nje brezkompromisno, sveto in čisto ljubezen, ki se ne sme pomehkužiti in zaiti v uživaško spolnost. Primorski učiteljici zameri podleganje laskavim, lažnivim vplivom sveta, ki ga sam prezira, ne odobrava njenega spogledovanja z okupatorskimi Lahi, zlasti pa ne njenega komuniciranja z njimi v italijanskem jeziku, saj sta mu materinščina in slovanski svet sveta. Njeno nesprejemljivo obnašanje bi ji še oprostil, vendar ne prenese ponižanja, krivice in poteptane časti, saj sta tako ranjena njegov ponos in samoljubje.

Tudi Svetina v svojem romanu omenja neodposlano pismo, ki so ga po Jugovi smrti vneto razčlenjevali, analizirali in preučevali, da bi v njem našli morebitne duševne razloge za usodno avgustovsko plezanje. Jug se na dan smrti zaveda, da je že večkrat izzival usodo in da ga je pred padcem rešilo golo naključje, ve pa tudi, da brez žrtev, borbe in zmage ni resnične veličine. Vir nevarnosti ni v prepadih, ampak v človekovem osebnem razpoloženju, zato zmaga nad steno pomeni zmago nad samim seboj. V steno ne gre torej iskati smrti, saj mu je samomorilstvo ogabna bolezen slabičev in plesen razuma, ampak skuša najti pomiritev in zdravilo za nesrečno ljubezen ter novo pot v življenje. Zanimiva je tudi edinstvena Svetinova poteza, saj Klementa predstavi na deževni in megleni dan smrti, ko se v steni spopade tudi z njenim demonom, Sfingo⁶⁹.

Že na začetku romana je Sfinga pojmovana kot nedosegljivo ljubljeno bitje, ki si ga Klement in ostali plezalci vneto in s strahospoštovanjem ogledujejo, v zadnjih trenutkih življenja pa je kot Klementov drugi jaz, ki naj bi ga sam potlačil nekam v dno svoje duše in je sedaj prišel z

⁶⁸ »Planine so kakor ženske. Ne moreš jih vzljubiti, če ne najdeš pri njih odpora. Šele ko jih ukloniš, ti postanejo drage, in tem bolj so ti drage, čim več žrtev so zahtevale od tebe.« (prav tam, 140)

⁶⁹ Sfinga je takrat še eden izmed nepreplezanih stebrov triglavske stene. V grški mitologiji pa bitje, ki straži vhod v Tebe in postavlja nerazrešljive uganke.

njim obračunat. Zunanji fizični boj v nemogočih vremenskih razmerah brez varovanja soplezalca dopolni še notranji duševni boj v obliki dialoga z demonom stene, ki je neke vrste Klementova vest in moralni razsodnik. Sfinga mu očita samoljubje, saj je bolj kot svojo mater in dekle ljubil steno in sebe. Ljubljeno žensko je ljubil premalo, služila naj bi mu samo kot sredstvo za njegov cilj. Klement pa se izgovarja na plemenito idejo o tem, kako je želel služiti narodu, mu prinesiti luč in spoznanje, svoj edini greh pa vidi v hrepenenju po višavah.

Tudi v *Steni* se ljubezen oz. življenje in smrt ves čas prepletata, na koncu Klementove poti pa izkažeta za eno celoto. Skozi roman se večkrat pojavi misel, kako je smrt edini najvišji upor zoper nesmisel, le tvegano in drzno plezanje po robu pa edino vredno pravega življenja. Tudi Čop, ko se po ljubezenskem razočaranju sam poda v steno, se kljub malodušju in želji po smrti pošteno bori za vsak centimeter višine, kot da se bori za zasluženno življenje. Jug med svojim zadnjim vzponom črpa energijo tudi iz ideje, da ga na vrhu preplezanega stebra čaka ona, dekle iz sanj, oblečena v belo oblačilo in posuta z rožami, je kot vila, ideal, ki se dotika neba in je vez med nebom in zemljo. Zadnja misel, ko zabije klin in se želi zavihetiti čez previs, žal pa zaniha nad globoko praznino, je prav ona. Paradoksalna povezanost življenja in smrti se kaže tudi v tem, da Jug s svojo tragično smrtjo med ljudmi nanovo zaživi, saj njegova misel, dokumenti, zgodbe o njem ostajajo prisotni med njegovimi oboževalci.

Z njegovim pokopom na dovškem pokopališču se njegovo življenje nikakor ne konča, saj o njegovi smrti dvomijo celo najbolj realistični planinci s Čopom na čelu, ki imajo Jugovo tragedijo za nemogočo. Kot Jančarjev profesor se pri Svetini eden izmed njih, Sloki, poigra z mislijo o njegovi usodi. Če bi preživel, bi postal ali oblastnik in bi ga vsi preklinjali ali pa upornik, ki bi kot mučenik pristal v ječi. Vsekakor pa je zahodni steber dobil ime Jugov steber, grapa zraven njega pa Jugova grapa, dolgo časa je ostal nepreplezan, svet in mitiziran, končno pa sta ga čez šest let le preplezala Pavla Jesih in Miha Gostiša.

3.5 Dušan Jelinčič

Tržačan Dušan Jelinčič (1953) je diplomiral na Fakulteti za literaturo, filozofijo in zgodovino na tržaški univerzi, izbral pa si je poklic časnikarja in bil sodelavec ter dopisnik različnih slovenskih in italijanskih medijskih hiš (Primorski dnevnik, RAI, Delo, Radio Trst, Planinski vestnik itd.). Opravljal je vrsto organizacijskih funkcij v tržaškem kulturnem življenju, raziskoval je zgodovino slovenskega zamejskega gornštva, s katerim se je in se še vedno aktivno ukvarja. Poleg publicistike (intervjuji, razmišljanja, eseji, gledališke kritike, ocene) piše predvsem potopisno in gorniško prozo. Njegova romani, črtice, novele obravnavajo različno tematiko od alpinistične (*Zvezdne noči*, *Biseri pod snegom*), potopisno-popotniške (*Srečanje nikjer*, *Prazne sobe*), fantastično-mistične (*Budovo oko*, *Legenda o človeku, ki je govoril z vetrom*) do zgodovinske (*Martin Čemur*). Jelinčič je znan tudi v širšem italijanskem kulturnem prostoru, predvsem po zaslugi romana *Zvezdne noči* in njegovega italijanskega prevoda *Le notti stellate*, saj si je s to večkrat ponatisnjeno uspešnico prislužil celo več nagrad (ITAS Trento, CONI, Acerbi, Vstajenje).

Kvalitete njegovega pisanja je izražanje človekovih najglobljih misli, čustev in dvomov skozi tekočo in izbrušeno govorico, ki se mestoma prepleta s poetičnostjo⁷⁰. Čeprav so njegova dela zvesto dokumentirani popisi alpinističnih odprav, vedno skuša zunanje dogajanje, vremenske razmere, opise narave poosebiti na junakovo notranje počutje, filozofsko razmišljanje, psihološke dvome. V eseju *Dileme planinskega pisanja*⁷¹ piše o svojem pogledu predvsem na alpinistično literaturo, kjer za zgled postavi nepozabnega Nejca Zaplotnika, ki je v sebi znal združiti vse tri po Jelinčiču nosilne komponente alpinizma: Nietzschejev iracionalizem, Sartrov in Camusov eksistencializem in Lacanov strukturalizem.

3.5.1 Dušan Jelinčič in Klement Jug

Dušan Jelinčič je ponosni sin svojega očeta Zorka Jelinčiča, ki je bil z Bartolom in Jugom povezan v t. i. navezo *prijatelji smrti*. Zorko je kot filozofski kolega na ljubljanski univerzi poleti 1920 navdušil Klementa za hribe, saj se mu je močno vtisnil v srce prvi vzpon na Triglav po Tominškovi poti. Dušan spozna Klementa prav prek očeta, ki je svoje spoštovanje do prezgodaj umrlega prijatelja prenesel tudi na svoje domače, domačih hišnih sten namreč ni krasila nobena druga umetniška stvaritev kot zgolj Jakčeva jedkanica Klementa Juga. Jelinčič

⁷⁰ Tako označi Jelinčičevo pisanje F. Vogelnek v spremni besedi k *Biserom pod snegom* (Maribor: Obzorja, 1992, 150).

⁷¹ Dušan Jelinčič: *Eseji z zahodnega roba* (Maribor: Litera, 2005, 209).

je z Jugom povezan tudi prek Vladimirja Bartola, saj se je kot sosed iz Sv. Ivana pri Trstu pogosto srečeval z njim, njegovo literaturo in oboževanjem Jugove osebnosti.

Oba prihajata s Primorske, in čeprav so drugačni časi, razmere in sosedski odnosi, pa se tržaški rojaki srečujejo s podobnimi asimilacijskimi, čeprav ne tako radikalnimi, pritiski na manjšinsko prebivalstvo, le da se je eksplicitno doživeto fašistično nasilje 30. let spremenilo v bolj implicitno, zakrito podrejanje, neupoštevanje manjšinskih pravic in nestrpnost. Poleg aktualnosti Jugove pogumne narodne misli za današnje zamejske Slovence je Jelinčič pri njem našel navdih tudi za občudovanje gora in alpinizem ter z njima povezano plezalsko mentaliteto. Tudi njegov stil pisanja planinske literature, kjer je v središču vedno človek s psihološkimi reakcijami, čustvi in dvomi, povezan z duhovitostjo in človeškim pristopom, je dediščina Jugovega planinskega sloga, saj so njegovi prispevki kot prvi v ta žanr vdahnili poleg popisa zgolj objektivnih okoliščin posameznega podviga tudi veliko mero subjektivnega doživljanja članov posamezne odprave in utirali pot planinski literaturi.

3.5.2 *Legenda strastnega Klementa, ki je hlatal po popolnosti*⁷²

Čeprav obstaja še kar nekaj esejev, razmišljanj, raziskav o življenju, delu, filozofiji Klementa Juga, ki bi jih lahko umestili v našo obravnavo, pa je Jelinčičev esej na nek način posebnost in si tako zasluži mesto med izbranimi deli. Zaradi neposredne povezave in mnogih skupnih združevalnih točk je njegov sestavek izredno subjektiven, personalen, saj izpovedno opisuje njegovo srečanje z Jugom, ki ga je zaznamovalo, hkrati pa predstavi njegovo osebnost kot homogeno celoto kontrastnih doživljanj, misli, čustev. Jelinčič se že v naslovu spopade z vabljivo mislijo o legendi, spleteni okrog tega mladeniča, v nadaljevanju pa ugotavlja tiste karakterne poteze, ki so pripeljale do skrivnostnih zgodb in mitizirane podobe. Svoj oris Klementove osebnosti začne s svojim prvim srečanjem z njegovo podobo, ko mu ga je kot otroku spoštovani oče Zorko predstavil za svojega najboljšega prijatelja, ki pa je umrl mlad, kar pa je bilo za otroško domišljijo dovolj za stvaritev prvega mita. Bogovi imajo radi tistega, ki hitro poleti k njim, in Jelinčič ugotovi, da ob morebitnem preživetju obeh vojn verjetno ne bi postal oz. ostal mit⁷³.

⁷² Pod tem naslovom najdemo Jelinčičev esej, ki je bil pripravljen kot njegov prispevek ob praznovanju 100-letnice Jugovega rojstva v Solkanu leta 1998 in je bil objavljen v publikaciji *Dr. Klement Jug 1898–1924, Gradivo pogovora ob stoletnici rojstva (Solkan, 4. 12. 1998)*, kasneje pa še v zbirki esejev *Eseji z zahodnega roba*.

⁷³ Jelinčič svojemu očetu v čast sicer napiše esej *Mit, človek in trpin: moj oče Zorko Jelinčič* (v: *Eseji z zahodnega roba*), vendar se zaveda, da ni taka legenda kot Jug, ki mu je prav prezgodnja tragična smrt pripomogla k mitizaciji. Ve pa, da se nihče od njiju ni bal umreti za etično stvar (alpinizem, boj za narod).

Avtor v svojem eseu skuša soočiti in opisati glavna dejstva iz Jugovega razgibanega življenja. Na eni strani izrazite odločne poteze filozofskega, alpinističnega in narodnega voditelja, na drugi strani pa protislovna mladostna iskanja, razposajenost in predrznost, oboje pa pripomore k legendotvornemu karakterju, ki ga tragična nepojasnjena smrt še podkrepi. Strast po prvenstvu in zmagah naj bi po eni izmed najpogostejših psiholoških razlag izhajala iz Klementove otroške molčečnosti, nizke rasti in posledične zapostavljenosti, ki jo je želel premagati s potrditvijo na fizični in intelektualni ravni, to je pri alpinističnih vzponih in filozofski misli. Že kot dijak se je navduševal za slovenstvo v mladinskem gibanju in kasnejših političnih agitiranjih za jugoslovansko idejo, vendar pa se prosvetnemu in javnemu delovanju odpove v prid strogo znanstvenemu delu in postane hladen filozof.

Kmalu se, predvsem po zaslugi prijatelja Zorka Jelinčiča, usodno seznani s planinstvom, ki ga Jug napolni z narodno in filozofsko-etično idejo. Gore niso samo prostor za preizkušanje trdne volje, discipline in stroge premočrnosti, ampak skrivajo v sebi tudi simbolni pomen, saj osvajanje prvenstvene smeri v slovenskih stenah pomeni tudi nacionalni boj proti tujim, zlasti nemškim alpinistom. Številčno majhen slovenski narod je lahko velik le po svojem duhovnem bistvu, kot tak pa si mora želei neustrašnih, tveganih zmag, ki jih lahko doseže le s svojo psihološko trdno voljo. In prav gore so idealen poligon za utrjevanje le-te. Jelinčič na tem mestu govori kar o rekonceptu alpinizma, ki združuje v sebi vedo, znanost in šport, njegova razlaga pa je psihološka, sociološka in filozofska.

Temelj filozofije je v psihologiji, to Jugovo zanimanje dokazuje tudi njegova diplomska naloga *O vzročni osebnosti* in načrtovana *Etika*, od tod tudi oznaka etični reformator. Njegov osebni kodeks ravnanja je bil izredno strogo zasnovan do sebe in do drugih, čeprav je bil podobno kot Nietzsche na zunaj strog, vendar dober po srcu. Etični nauki niso udeleženi samo v alpinizmu, ampak so sestavni del tudi ljubezenskih pisem njegovi zaročenki, kjer pogosto očita pretirano telesnost in pomanjkanje duhovnosti. Z eksperimentalno psihologijo se seznani pri prof. Benussiju v Padovi, pripravlja hipotetične življenjske situacije, kjer v prid znanosti analizira reakcije (znan je primer, ko spodbudi znanca, da se zaljubi v njegovo dekle, njej pa on pomaga pisati ljubezenska pisma in preverja psihološke odzive). Po Jelinčičevem mnenju je tudi zadnje Jugovo pismo, ki je nastajalo v zadnjih dnevih oz. tednih njegovega življenja (z datacijo avgust 1924), neke vrste psihološki eksperiment s samim seboj. To duhovno oporoko, kjer se poslavlja od sveta, prosi vsesplošnega odpuščanja, zlasti mu je žal za prizadejane krivice svoji materi, naj bi napisal predvsem zase kot sprostitveni intimni

dnevnik v stiski, ni je nameraval oddati svoji zaročenki. Po uspešni vrnitvi iz stene, kjer je pričakoval najdenje svoje pomiritve, pa bi primerjal lastno psihološko stanje pred plezanjem in po njem.

Obstaja pa še eno področje, kjer Jugu pripada primat, ki se tesno povezuje s človeškimi duševnimi reakcijami. Je namreč inovativen poročevalec alpinističnih podvigov⁷⁴, kjer pa ne opisuje samo fizičnih, objektivno pomembnih dejstev s poti (oprema, tehnika, vremenske razmere), ampak z duhovitostjo, včasih tudi ironijo vedno v središču izpostavi planinčevo notranjost, dvome, občutja. Prav zato ga takratni urednik *PV* Josip Tominšek spoštuje in spodbuja k izjemno branemu pisanju, saj so Jugovi prispevki predstavljali takrat najvišjo raven planinskega pisanja, ki je preraščalo že v pravo literaturo (kamor pa zagotovo sodijo njegovi posamezni soneti, verzi na razglednicah).

Če na eni strani Jug izraža doslednost, strogost in disciplino, pa je pri Jelinčiču predvsem tudi protislovij poln mlad človek dvajsetih let, ki je še na začetku svojih iskanj, razposajene radovednosti, nedoslednih duševnih stanj. Taka mladostniška brezglavost bi po mnenju avtorja lahko tudi bila eden izmed vzrokov za tragični padec, saj se je Klement na zadnji vzpon kljub opozarjanju, da duševno labilen in brez tovariša v steno nikakor ni priporočljivo iti, povzpel sam, v deževnem meglenem jutru in čustveno prizadet. Kje iskati pravi vzrok Jugove smrti, se sprašuje tudi dani esej. Dejstvo pa je, da zaradi nejasnosti vseh okoliščin, zavitih v meglo, pretiranih in prepogostih govoric, napletenih okrog zadnjih dogodkov, predvsem pa ugibanj in analiz poslednjega pisma zaročenki njegova smrt in z njo Jug sam preraščata v mit, sploh pa če temu dodamo še misel o morebitnem samomoru (to možnost dopuščata Jančar in Milčinski). Jelinčič tu zavzame jasno stališče, da o namerni smrti ni mogoče govoriti, saj bi potemtakem vsi alpinisti, ki radi tvegajo, bili samomorilci. Jug se je zavedal, da si je življenje treba zaslužiti in mu vdahnil vrednost prav s tveganjem, žal pa je na tej poti k popolnosti in občutku vseomogočnosti precenil moč svoje volje in izgubil prepotrebno dimenzijo realnosti.

Mnogi po njegovi smrti verjamejo, da je še živ, da se zgolj potuhnil in bo nekoč prišel v vsej svoji slavi. Jelinčič pa zaključí, da se njegov duh širi na generacije alpinistov, kar ohranja spomin nanj. Dokaz so na primer poimenovanja različnih sten (Jugov steber, Jugove stene v Dolini Glinščice), grap (Jugova grapa), tu so še planinski dom v Lepeni, spominska plošča v

⁷⁴ Predvsem so znani njegovi prispevki v takratnih *Planinskih vestnikih*, kasneje izdani v publikaciji *Stena in smrt*.

Argentini, mnogi literarni prispevki in filozofske razprave. Vsekakor pa njegova misel ostaja aktualna za slovenski narod (zlasti za tržaške Slovence), ki zaradi pomanjkanja samozvesti neguje poseben odnos do narodnih junakov.

3.6 Alojz Gradnik

Alojz Gradnik (1882–1967) pregovorno velja za pesnika Brd, rojen je namreč bil v Medani, ki ga zvesto spremlja kot dejstvo ali pa spomin skozi celoten opus. Doživljanje domače pokrajine je zato eden glavnih motivov njegove poezije poleg socialno-zgodovinskih motivov, raziskovanja duševnosti kmečkega človeka, vprašanj o obstoju naroda, predvsem po doživetih izkušnjah svetovnih vojn. Iz začetnega vpliva Schopenhauerjevega pesimizma je izoblikoval lasten panteističen nazor, kjer je smrt kot preobrazba in novo rojstvo. Komponenti ljubezen in smrt sta tesno povezani, saj je ljubezen oz. eros kot osnovno gibalno lastne ustvarjalnosti in silna, pogubna strast, ki je podobna smrti, tanatos.

V prvem obdobju je pisal bolj doživljajsko izpovedno poezijo, nato pa bolj meditativno. Vsekakor pa njegov slog in vsebini lahko umestimo med moderno in ekspresionizem s še vedno trdno navezavo na tradicijo, kar nakazuje tudi zunanja forma (kitičnost, pes. oblike, rima). Bil je izredno plodovit pesnik, najbolj znane so pesniške zbirke *Padajoče zvezde*, *Pot bolesti*, *De profundis*, *Večni studenci* itd. Zaslužen je za številne prevode španske, italijanske, kitajske lirike, tudi njegove pesmi so doživele prevode v francoščino, italijanščino, češčino in druge moderne jezike.⁷⁵

3.6.1 Alojz Gradnik in Klement Jug

Alojz Gradnik je v svoji mladosti deloval kot umetniški sodelavec v enakih razmerah kot mladi Jug. Oba sta kot nosilca zavedne primorske misli skušala s kulturnim udejstvovanjem povzdigniti zatirane rojake pod italijanskimi fašističnimi pritiski in jim vzbuditi osvobajajoče upanje, Gradnik predvsem s svojo krajevno, pokrajinsko poezijo, kjer skoraj vsak primorski kraj, mesto najde svoj hvalospev, od rodnih Brd do kraških vasic. Pesnik se je v svojih pesmih poklonil tudi različnim pomembnim primorskim rojakom, med katerimi svoje mesto najde tudi prijatelj Klement Jug.

3.6.2 Zadnja stena

Ob 30-letnici Jugove smrti za objavo v *Planinskem vestniku* nastane Gradnikov pesem *Zadnja stena (V spomin Klementa Juga)*⁷⁶, ki jo sestavlja 27 kitic v 5-stopičnem jambu. Zunanjo formo kitic, gre za distihe, dopolnjuje tudi notranja dvodelna forma, saj gre za poslednji

⁷⁵ Biografija povzeta po leksikonu *Slovenska književnost*.

⁷⁶ *PV* 1954, 475. Pesem pa je objavljena tudi v *Zbranem delu IV* (Maribor: Litera, 2003, 211–213).

dialog med Klementom in duhom stene oz. gore (podobno kot pri Svetinovi *Steni*, kjer zadnji notranji in zunanji obračun poteka z duhom gore, Sfingo). Uvodnemu nagovoru (prvih 5 kitic) sprašujočega se duha, kdo je ta drznež, ki prvi vstopa na zaprt, nedostopen, neomadeževan teren in moti mir edinega večnega gospodarja (gora sama) in njegovega zvestega čuvaja⁷⁷, se odzove neomajni plezalec. Njegovo ime sicer ni izrecno izrečeno, vendar iz podnaslova pesmi lahko bralec upravičeno sklepa, da je ta oseba Klement sam. Čeprav ga večni gospodar opozori, da je ob njem zvesti čuvaj, Smrt, se mladenič ne prestraši. Zaveda se nevarnosti, ki preži v gromu, metežu in pišu, vendar se mora z večno slo hrepenenj in ljubečim srcem odzvati klicem in ukazom svojih rojenic.

V kraljestvo gora, stene ga torej ženeta ljubezen, ki je kot poslednja skrivnost in čudežni most v novi svet, ter nemirno hrepenenje, s katerim se pot nikoli ne konča in potovanje nima cilja⁷⁸. Prvoosebni izpovedovalec tako nima nikoli miru in obstanka, vedno ga žene le naprej⁷⁹. Če uboga svojo kri, zmore kljubovati vsem, tudi zlovoljnemu *črtu*, kot ga sam imenuje, ki mu stoji na poti v njegov raj. Izbrane besed, kot so črt, duh, raj, prepoved vstopa, nakazujejo na neko sveto nedotakljivost, ki meji na božje, transcendenco⁸⁰, in prav tako občutje tudi veje iz sam pesmi, kot da bi radovedni vernik na vsak način želel doseči nedotaknjen in nedosegljiv božji vrt.

Na plezalčevo neomajno drznost se duh gora odzove le s posmehljivim krohotom in grožnjo: »Nikdar se ti odpel ne bo moj raj!« (prav tam, 213) Nadenj pošlje črne oblake, grom in blisk udarjata ob steno, ploha in besneče vode pljuskajo v skale. V nemogočih vremenskih razmerah se odkruši razmajan sklad, ki odpre *črvu* grob v mrakotnih brezni. Zadnjih sedem kitic in v njih usodo Klementovega poslednjega boja je Gradnik zapisal kot tretjeosebni opazovalec, vendar z izrazitim dramatičnim stopnjevanjem tragičnega trenutka (dramatični

⁷⁷ »Tu večni gospodar sem samo jaz«. In v naslednjem dvostišju: »Moj čuvaj ob njem je Smrt.« (prav tam, 211)

⁷⁸ Misel, da je pot pomembnejša od samega cilja, je v alpinizmu populariziral Nejc Zaplotnik s knjigo *Pot*, kasneje pa še številni alpinistični pisatelji. Tomo Virk (*Religiozna razsežnost alpinizma ali sodobno iskanje Grala v: Kratka zgodovina večnosti* Ljubljana: Mihelač, 1993, 147–155) pa ugotavlja, da sta Tuma in Jug pri reku *Kjer je volja, tam je pot* še zagovornika čiste volje, sodobnemu alpinizmu pa je pomembnejši drugi del, torej pot in z njo povezano nepotešljivo hrepenenje, ki evocira nedosegljivost (cilja ne dosežeš) in hkrati večnost (vedno si na poti).

⁷⁹ »Ti veš, kaj hrepenenj je večna sla, // veš, kaj je cilj ljubečega srca.« In nadalje: »Vedno naprej, vedno naprej, naprej, // prek vseh ograd, ovir, višin in mej.« (Gradnik ZD IV, 212)

⁸⁰ Tudi Virk (prav tam) ugotavlja, da je gora skoraj v vseh religijah in mitologijah kot arhetipska danost, ki omogoča komunikacijo s transcendenco in iskalcu Absolutnega predstavlja končni Cilj. Metafora poti pa v sebi nosi hrepenenjsko strukturo ljubezni in z njo povezano bližino smrti, ki pa odpira vrata religiozni razsežnosti. Že omenjena Gradnikova pesem *Eros – Tanatos* (glej pri Jančarju) iz zbirke *Pot bolesi* (nastala leta 1922) tudi izraža usodno povezanost ljubezni in smrti.

sedanjik, onomatopija, enjambement, stopnjevanje). Vsa neomajna trdna volja in neusahljivo hrepenenje sta tako poražena v boju z nedostopno in vsemogočno goro⁸¹.

⁸¹ Loredana Umek (prav tam) meni, da se pri Jančarju in Gradniku nakazuje tudi ironična plat mrtvega zmagovalca, ki je vendarle podlegel smrti, in tako postal opomin in zgled bodočim alpinistom.

4 SKLEP

Klement Jug je svojevrstna, raznobarvna in kompleksna osebnost, mestoma protislovna in nasprotujoča si, zato je taka tudi njegova podoba v delih slovenske literature. Različne avtorje so pritegnile različne Jugove značilnosti in področja njegovega delovanja, vsem pa je skupno črpanje podatkov iz neposrednih dokumentov, zapiskov, ohranjene zapuščine, ki pa jo vsak preinterpretira na njemu lasten način, kar se odraža tudi v izbiri literarne oblike (npr. drama, esej, roman), tipu pripovedovalca, vsebinskih poudarkih.

Alojz Rebula (*Noč pod Triglavom* in *Jutro pod severno steno*) v svojih liriziranih esejih predstavi Juga kot razmišljujočega mladeniča in drznega alpinista v zadnjih trenutkih prežgodaj končanega življenja, kjer se razočaran nad najvišjimi vrednotami (ljubezen, narod, bližnji) spopada z notranjimi boji, obupom in malodušjem. Edini izhod predstavlja beg stran od družbe v varno zavetje miru in tišine samotnih sten. Jugovo poslednje dejanje Rebula opiše kot sveto in obredno, saj steno predstavi kot svetišče z vsem spoštovanjem do smrtnih žrtev, slutnja smrti postane nedvomno dejstvo. V besedilo so vpleteni neposredni Jugovi citati iz planinskih spisov, zadnjega pisma in zapiskov, ne pa tudi odlomki iz filozofske zapuščine. Bolj kot Jugovi filozofiji se Rebula posveti njegovi človeški negotovosti, dvomom, smrti.

Nasprotno se Jugov prijatelj Vladimir Bartol ukvarja predvsem z Jugovo filozofijo, njegovimi strogimi etičnimi merili, močnemu vplivu na mlajše generacije, ki v njem občudujejo karizmatično in mitično osebnost. Bartolov Jug je na eni strani realna oseba, torej se v Bartolovih esejih in nekaterih novelah (*Zgodbe okrog doktorja Klementa Juga in doktorja Simona Krassowitza*) pojavlja kot dejanski Klement Jug, na drugi strani pa se Jugova filozofija, njegove misli in določena dejstva iz njegovega življenja odražajo v Bartolovem fiktivnem junaku pod imenom dr. Simon Krassowitz. Bartol Jugove filozofske ideje dopolnjuje po svoje – z ničejanstvom, vizionarstvom, sanjami, mislimi iz arabskega sveta (*Koran*, Hajam), zato je njegova podoba Juga, zlasti v novelah, deloma zelo subjektivizirana.

Jug kot ponižan in izdan človek zaradi obupa in razočaranja v ljubezni pride iskat v steno pozabo za svoje žalostne izkušnje. V svojem zadnjem pogovoru s prijateljem večer pred smrtjo se predstavi kot izrazito humanističen, moralist z občutkom krivde in slabe vesti, ki se zaveda in kesa vseh svojih manipulatorskih eksperimentov in visoko etičnih zahtev. Čeprav fiktivni lik Simon Krassowitz nikakor ni Klement Jug sam, pa bi le-ta lahko bil Bartolova podoba Juga, če bi preživel in razvijal svojo filozofijo dalje. Krassowitz skriva v sebi

določene Jugove poteze, kot so študij filozofije, ljubezenski psihološki eksperimenti, močna volja, alpinizem, zunanja podobnost, vpliv na druge itd., predvsem pa je pri njem poudarjena ničejska nadčlovekova volja do moči, drzno in polno tveganja življenje, kjer je tudi misel na smrt dopustna.

Čeprav Bartol v svojih novelah Juga nikoli neposredno ne umesti med stene, ga ne predstavi npr. med samim plezanjem, je vendar alpinizem pomemben, saj je prostor udejanjanja etike in filozofije, preizkušanja volje in utrjevanja značaja. Na posameznih mestih so omenjeni tudi Jugovi planinski prispevki, njegova korespondenca, Krassowitz npr. tako kot Jug pošilja duhovite razglednice, ni pa Jugovo literarno ustvarjanje glavni predmet Bartolovih opisov. Njega najbolj prevzame Jugova močna volja, drznost, bister um, načelnost, filozofske in alpinistične novosti, vpliv na mlajše generacije, ki jih dvomi o skrivnostnem smrtnem padcu premladega kolega še poglobijo in privedejo do t. i. *legendotvornega karakterja*. Prav Bartolove in Jelinčičeve zgodbe, anekdote in legende o Jugu so ohranjale spomin na njegovo nesmrtnost, ki prerašča v mit.

Drago Jančar je pri svoji literarni upodobitvi Klementa Juga posegel po dramski obliki. Jančarjev Jug je namreč človek dialogov, pogovorov in debat v vsakdanjem, realnem življenju, zato se zdi, da dramska struktura, kjer je dialog bistveni element, najbolj ustreza taki predstavitvi. *Klementov padec* predstavlja Juga kot razmišljujočega posameznika, ki se v povprečni malomeščanski vsakdanjosti počuti tuje in nerazumljeno, zato postaja siten in tudi do najbližjih (prijatelja, dekleta) nasilen, ukazovalen in celo krut. Prostor njegovega delovanja niso zelene stene, ampak preprosto stanovanje, park in predavalnica. Čeprav Jančar nakazuje Jugovo alpinistično udejstvovanje (npr. trening prstnih mišic, spomin na Jalovec, večkratna misel na let z gore v nebo, končni padec), pa je v drami prevladuje splošna podoba Juga kot zaljubljenega trmastega mladeniča (kjer v ljubezenskih pismih celo pokaže svojo pesniško žilico), ki vztraja pri svojih filozofskih dognanjih, s katerimi kljubuje kolegom in tudi profesorju, in vnetega študenta pri pisanju disertacije. Avtor črpa snov iz najrazličnejših Jugovih zapiskov, pisem in virov o njem, vsekakor pa upodobi svojega lastnega, izrazito človeškega Juga, daleč stran od običajne idealne mitične podobe o njem.

V romanu Toneta Svetina, *Stena*, je Klement Jug stranski lik, ki se pojavi kot eden izmed številnih plezalcev, zaznamovanih s severno triglavsko steno. Resen, razmišljujoč, preudaren, rahlo vase zaprt samotar je pravo nasprotje veseljaškemu in hudomušnemu Čopu, čeprav avtor obema priznava vrhunske plezalske dosežke. Juga predstavi predvsem v njegovem

zadnjem obračunu s samim sabo oz. boju s samim demonom stene, Sfingo, kjer po razočaranju v ljubezni išče rešitev in notranjo pomiritev v drznem plezanju. Svetina dokumentira tudi Jugovo reševanje in njegov doživet pokop na dovškem pokopališču, kjer med tesnimi prijatelji ostajajo odprta vprašanja o zadnjem pismu, njegovi nadaljnji poti, če bi preživel, nekateri pomislijo na samomor, drugi pa sploh podvomijo v njegovo dejansko smrt. Vsekakor pa prav zaradi ohranjenih spominov na prezgodnjo tragično smrt in številne alpinistične dosežke ostaja Jug prisoten med vrstniki in kasnejšimi generacijami alpinistov kot legenda severne triglavske stene.

Dušan Jelinčič, sin tesnega Jugovega prijatelja Zorka Jelinčiča, v svojem eseju *Legenda strastnega Klementa, ki je hlatal po popolnosti* oriše svoje doživljanje Klementa Juga, ki je zanj tako kot njegov oče ena izmed legend njegovega življenja že od otroških nog, saj je živel ob očetovih pripovedovanjih in prebiranju zbornikov o Jugovih podvigih. Poleg tragične nepojasnjene smrti, ki pri Jelinčiču nikakor ne more biti samomor, in mladostniške brezglave zagnanosti in protislovnosti Jugov mit dopolnjuje še bistven rekoncept alpinizma s psihološko, sociološko in filozofsko razlago, ki skriva v sebi tudi simbolni pomen, saj mora majhen narod po svojem bistvu postati velik, tudi s prvenstvenimi smermi v slovenskih stenah. Jelinčič poleg filozofskih tekstov, disertacije, dnevnika in pisem poudarja še Jugovo literarno udejstvovanje, saj je inovativen poročevalec alpinističnih podvigov na duhovit in ironičen način, kjer posamezne spise obogati tudi s hudomušnimi verzi ali celo sonetom. Avtor tako v svoj esej zajame vsa področja in značilnosti Jugove osebnosti in prikaže njegovo kompleksno in celovito podobo, ki ostaja aktualna tudi za današnji čas.

Edino verzificirano, pesniško besedilo je Gradnikov pesem *Zadnja stena*, kjer Jug, poln ljubezni, nemirnega hrepenenja in trdne volje bije svoj zadnji boj z nedostopno, sveto in nedotakljivo steno, katere čuvaj je Smrt. Zadnji pogovor z duhom gore deluje kot neke vrste poslednja sodba oz. smrtni obračun, saj vsiljivi človek brez miru in obstanka skuša doseči še nedotaknjen gorski raj. Značilna Gradnikova povezanost ljubezni in smrti (eros, tanatos) se izrazi tudi v *Zadnji steni*, saj Jugova moč v drznem smrtnem boju izvira iz neskončnega hrepenenja po ljubezni, ki naj bi ga čakala v kraljestvu gora. Nedotakljivost gora ostane nedotaknjena, navaden smrtnik pa poražen.

5 LITERATURA IN VIRI

Bartol, Vladimir: *Zakrinkani trubadur. Izbrani članki in eseji*. Ljubljana: Slovenska matica, 1993.

Bartol, Vladimir: *Al Araf*. Ljubljana: Sanje, 2002.

Bartol, Vladimir: *Demon in Eros*. Ljubljana: MK, 1974.

Cuderman, Vinko: Spremna beseda. Vladimir Bartol: *Konec pustolovstva*. Ljubljana: Gyrus, 2000.

Dolenc, Ervin: Kjer je volja, tam je pot. *Slovenska kronika XX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija, 1997. 254–255.

Dr. Klement Jug. Gorica: Dijaško društvo Adrija, 1926.

Dr. Klement Jug: Veliki slovenski alpinist. Ljubljana: Planinska založba Slovenije, 1956 (Naši veliki planinci, 3).

Eliade, Mircea: *Kozmos in zgodovina: mit o večnem vračanju*. Ljubljana: Nova revija, 1992 (Hieron).

Gradnik, Alojz: *Zbrano delo II*. Maribor: Litera, 2003.

Gradnik, Alojz: *Zbrano delo IV*. Ljubljana: DZS, 1986.

Jelinčič, Dušan: *Eseji z zahodnega roba*. Maribor: Litera, 2005 (Nova znamenja, 12).

Jelinčič, Dušan: *Biseri pod snegom*. Maribor: Obzorja, 1992 (Domače in tuje gore, 36).

Jelinčič, Zorko: *Nad prezrtjem in mitom. Ob stoletnici rojstva*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije; Tolmin: Planinsko društvo, 2000.

Jančar, Drago: *Tri igre*. Ljubljana: MK, 1988.

Jug, Klement: *Stena in smrt: Planinčevi zapiski*. Ljubljana: Karantanija, 1997.

Jug, Klement: *Zbrani planinski spisi*. Ljubljana: Planinska matica, 1936.

Klavora, Marko: *Ljubezen in hrepenenje po večnosti: osebnost Klementa Juga. Diplomsko delo*. Ljubljana, 2006

Klement Jug 1898–1924: Gradivo pogovora ob stoletnici rojstva (4. 12. 1998). Ur. Branko Marušič. Nova Gorica: Goriški muzej, 1999.

Kos, Matevž: *Poskusi z Nietzschejem: Nietzsche in ničejanstvo v slovenski literaturi*. Ljubljana: Slovenska matica, 2003.

Kos, Janko: *Pregled svetovne književnosti*. Ljubljana: DZS, 1996.

Marušič, Branko: Morda bi objava ponovno najdenega Jugovega dnevnika o njem marsikaj odkrila. *Primorski dnevnik* 192 (18. 8. 1974). 5.

Marušič, Jakob: *Dnevnik Klementa Juga. Diplomsko delo*. Ljubljana, 2000.

Milčinski, Lev: *Samomor in Slovenci*. Ljubljana: CZ, 1985. 64–78.

Nietzschejevo berilo: Izbrani odlomki. Ur. Matevž Kos. Ljubljana: MK, 2002 (Knjižnica Kondor, 301).

Planinski vestnik 1924 (XXIV. leto). Glasilo Slovenskega planinskega društva. Ur. Josip Tominšek. Ljubljana: Slovensko planinsko društvo, 1924. *Pogledi na Bartola*. Ur. Igor Bratož. Ljubljana: Revija literatura, 1991.

Rebula, Alojz: *Vinograd rimske cesarice in zgodnje novele*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1995.

Schmidt, Joël: *Slovar grške in rimske mitologije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.

Seržan, Nadja: *Volja do moči kot volj do nespoznatnega ali hrepenenje po večnosti (kot se zrcali v Bartolovem Alamutu in Jančarjevem Klementovem padcu): Diplomsko delo*. Ljubljana, 1993.

Skok, Tanja: *Klementov padec: Diplomsko delo*. Ljubljana, 1996.

Slovenska književnost. Ur. Janko Kos et al. Ljubljana: CZ, 1996.

Svetina, Tone: *Stena*. Ljubljana: CZ, 1973.

Tuma, Henrik: *Pomen in razvoj alpinizma*. Ljubljana: Turistični klub Skala, 1930.

Virk, Tomo: Religiozna razsežnost alpinizma ali sodobno iskanje Grala. *Kratka zgodovina večnosti*. Ljubljana: Mihelač, 1993. 147–155.